

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Доходи бюджету у системі фінансово-економічного регулювання»

Студентки 2 курсу, 2м групи,
спеціальності 072
«Фінанси, банківська справа та страхування»
спеціалізації «Державні фінанси»

Чугунової Ірини
Миколаївни

Науковий керівник
к.е.н., доцент

Єрмошенко Лариса
Вадимівна

Гарант освітньої програми
д.е.н., професор

Макогон Валентина
Дмитрівна

Завідувач кафедри фінансів,
заслужений діяч науки і техніки України
д.е.н., професор

Чугунов Ігор
Якович

Київ 2019

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ У СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО-ЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	6
1.1. Економічна сутність та роль доходів бюджету в системі фінансово-економічного регулювання.....	6
1.2. Зарубіжний досвід формування доходів бюджету та можливості його застосування в Україні.....	10
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА СТАНУ ВИКОНАННЯ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ.....	19
2.1. Вплив основних макропоказників економічного і соціального розвитку на формування доходів бюджету.....	19
2.2. Оцінка виконання дохідної частини державного бюджету.....	30
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ У СИСТЕМІ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ. 41	
3.1. Проблемні аспекти формування дохідної частини бюджету.....	41
3.2. Пріоритетні завдання бюджетної політики у процесі формування дохідної частини бюджету.....	45
ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59
ДОДАТКИ.....	67

ВСТУП

Розвиток сучасної системи державних фінансів в Україні характеризується динамічністю та переходом на новий етап розвитку бюджетної системи. В умовах невизначеності фінансово-економічного регулювання, впливу ряду факторів внутрішнього й зовнішнього середовища та існування кризових явищ, важливою особливістю бюджетної системи є забезпечення збалансування та стійкості її стану.

Формування дохідної частини бюджету, як в Україні так і в країнах Європейського Союзу є ключовим аспектом в піднятті економіки країни і перебуває під постійним контролем держави. Серед вагомих досліджень зарубіжних вчених у сфері формування бюджету в умовах трансформації економіки слід згадати праці таких вчених: Р. Барро, Дж. Б'юкенена, А. Вангера, Дж. М. Кейнса, П. Кугмана, Р. Масгрейва, К. Рау, Д. Рікардо, Дж. Сакса, П. Самуельсона, А. Сміта, Дж. Стігліца, Г. Таллона, В. Танзі, С. Фішера. Досліджуючи дану проблематику, вагомий внесок серед вітчизняних науковців зробили такі, як Т. Боголіб, О. Василик, І. Запатріна, Ю. Касперович, Л. Лисяк, І. Лук'яненко, І. Лютий, А. Мазаракі, Ю. Маркуц, А. Нікітішин, М. Тарасюк, В. Федосов, І. Чугунов, С. Юрій та багато інших.

Дослідження проблем формування дохідної частини бюджету викликає постійний інтерес. Наповнення бюджету займає вагоме місце у рівні економічного розвитку країни, адже правильне здійснення бюджетного процесу є запорукою належного і стабільного рівня життя населення. Для досягнення цього балансу, насамперед, уряд, вищі органи влади мають працювати раціонально та підтримувати економіку на належному рівні. Саме від їхньої праці, від проведення діючих реформ, які поступово будуть набирати ефективності залежить майбутнє. З огляду на це, тільки через державний бюджет вищі органи влади здійснюють реалізацію державної внутрішньої і зовнішньої фінансової політики, регулювання економіки та стимулювання ефективного розвитку.

Тому на сучасному етапі особливого значення набуває дослідження питання формування дохідної частини бюджету, аналізу та оцінки ризиків доходів бюджету і

подальшого ефективного управління ними.

Метою випускної кваліфікаційної роботи є розкриття та удосконалення засад формування доходів бюджету у системі фінансово-економічного регулювання.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких **завдань**:

- визначити економічну сутність та роль доходів бюджету в системі фінансово-економічного регулювання;
- розглянути зарубіжний досвід формування доходів бюджету та можливості його застосування в Україні;
- проаналізувати вплив основних макропоказників економічного і соціального розвитку на формування доходів бюджету;
- оцінити виконання дохідної частини державного бюджету;
- виявити та описати проблемні аспекти формування доходів бюджету;
- визначити пріоритетні завдання бюджетної політики у процесі формування дохідної частини бюджету.

Об'єктом дослідження є доходи бюджету в системі фінансово-економічного регулювання.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання формування доходів бюджету в системі фінансово-економічного регулювання.

Методи дослідження. Методологічною основою написання випускної кваліфікаційної роботи є сукупність загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. Системний та структурний методи використано при розкритті економічної сутності та ролі бюджету в системі фінансово-економічного регулювання. На підставі порівняльного та факторного методів досліджено зарубіжний досвід формування доходів бюджету та можливості його застосування в Україні, а також вплив основних макропоказників економічного і соціального розвитку на формування доходів бюджету. За допомогою математично-статистичних методів визначено тенденції запланованих і фактичних показників дохідної частини бюджету. При аналізі виконання Державного бюджету України було використано методи групування та класифікації – для виокремлення складових Зведеного бюджету України за джерелами надходжень, рядів динаміки – для дослідження ступеня

виконання складових Зведеного бюджету України та його тенденцій.

Інформаційну базу дослідження становили законодавчі та нормативно-правові акти, звіти Міністерства фінансів України, Державної Казначейської служби України, Рахункової палати України, статистичні матеріали Державної служби статистики України, статистичної служби Європейського Союзу. При написанні роботи проаналізовано монографії, а також періодичні вітчизняні та зарубіжні видання.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в уточненні економічної сутності доходів бюджету в системі фінансово-економічного регулювання, розробці рівняння для побудови прогнозу приросту доходів бюджету в наступних періодах.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати випускної кваліфікаційної роботи розкрито у:

1. Статті «Доходи бюджету в системі фінансово-економічного регулювання» / збірник наукових праць студентів денної форми навчання «Розвиток фінансової системи України в сучасних умовах» – К.: КНТЕУ, 2019 р., с. 91- 97;
2. Тезах доповіді «Інфраструктура системи фінансово-економічного регулювання в Україні» / матеріали Всеукраїнської студентської наукової конференції «Фінансово-кредитні системи: проблеми теорії і практики» (м. Київ, Київський національний торговельно-економічний університет, 20 березня 2019 року, с. 175-178);
3. Тезах доповіді «Сучасні проблеми формування доходів бюджету» / матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Зовнішні та внутрішні фактори впливу на формування та розвиток економічної системи» (м. Київ, ГО «Київський економічний центр», 9 лютого 2019 р., с. 92-96);
4. Доповіді «Сучасні тенденції формування дохідної частини бюджету» на Всеукраїнській студентській науковій конференції «Фінансова система як складова економічного розвитку» (м. Київ, Київський національний торговельно-економічний університет, 13-14 березня 2019 р.) (нагороджена дипломом III ступеня).

Обсяг та структура роботи. Випускна кваліфікаційна робота (проект) складається із вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних

джерел, додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ У СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО-ЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

1.1. Економічна сутність та роль доходів бюджету в системі фінансово-економічного регулювання

Доходи бюджету є фінансовою базою існування держави. Їх слід розглядати як невід’ємну складову системи фінансово-економічного регулювання, яка охоплює бюджетні, податкові, макроекономічні та інші чинники, які прямо та опосередковано впливають на темпи та пропорції зростання доходів бюджету, а також їх результативність. В умовах трансформації економіки доходи бюджету постійно адаптуються до змін макросередовища. У зв'язку з цим, формування доходів бюджету повинно здійснюватися із врахуванням циклічності економічного розвитку, використання дієвих бюджетних методів та інструментів, інтеграції у бюджетний процес середньострокового бюджетного планування та прогнозування, удосконалення податкової системи.

Разом із тим різні підходи до визначення економічної категорії «доходи», які розглядаються в працях вітчизняних науковців, показують відсутність єдиного бачення до виокремлення їхніх класифікаційних ознак. Виникає необхідність виокремлення та уніфікації поняття доходів бюджету як елемента системи фінансово-економічного розвитку (*див. додаток А*).

Законодавством України зазначено, що доходи бюджету — усі податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, дарунки, гранти [1]), однак українські вчені надають визначенню доходи бюджету різних понять. Звичайно, всі науковці акцентують увагу на тому, що бюджетні доходи — це кошти на безповоротній основі. Але якщо поглянути глибше, то бюджетні кошти повертаються до їх платників у вигляді тих чи інших матеріальних та нематеріальних благ.

Кожен із визначених на *рис. 1.1* підходів передбачає надання поняттю доходів

бюджету певного відтинку та визначає напрям, за яким його можна пояснювати. За сутністю доходи бюджетів, з одного боку, є результатом розподільчих процесів, а з іншого – об'єктом подальшого розподілу коштів централізованого грошового фонду на окремі цільові фонди відповідно до функцій держави. Науковці Л. Стеців та О. Копилук зазначають, що необхідність формування доходів бюджету є об'єктивно необхідною умовою функціонування держави [54, с. 40] та зазначає, що бюджет з'являється не тоді, коли держава здійснює витрати та здобуває необхідні для цього джерела фінансування, а тоді, коли вона у свою фінансову діяльність включає процес бюджетного планування, складення кошторису доходів та видатків на певний період (фінансовий план). Це показує історичний характер бюджету та важливість фінансової діяльності для функціонування держави, забезпечення її планомірного та стабільного розвитку, реалізації обгрунтованої економічної політики.

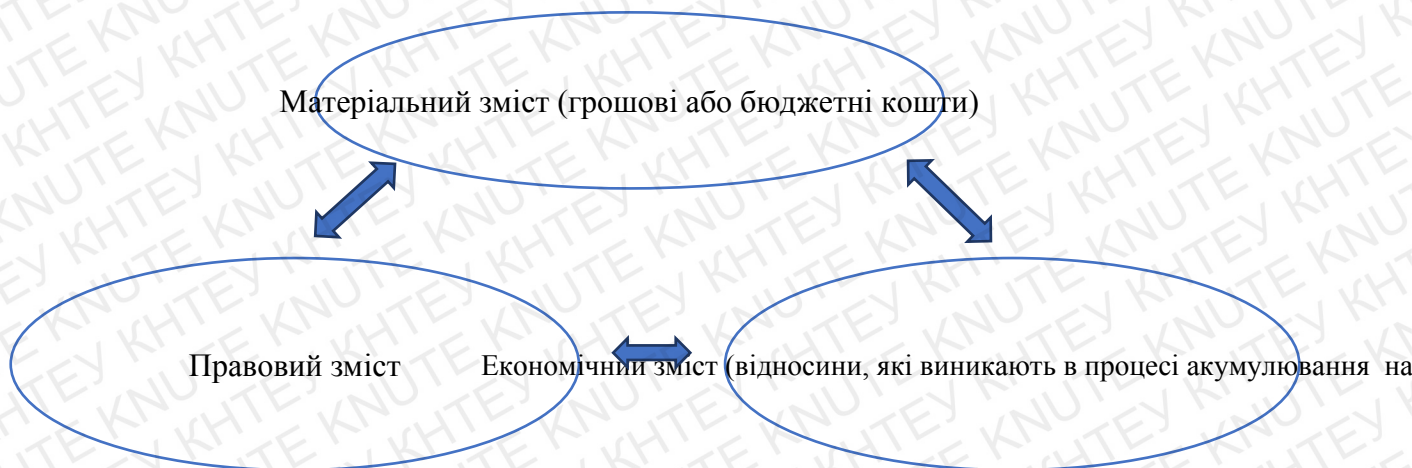

Рис. 1.1. Підходи до визначення доходів бюджету [56, с. 94]

Багато видів доходів можна відобразити за допомогою бюджетної класифікації, яка здійснюється для проведення необхідного аналізу в розрізі доходів та забезпечення загальнодержавної та міжнародної порівняльності бюджетних показників. Завдяки бюджетній класифікації можливо оперативно виявити недоліки у державній політиці у сфері формування доходів бюджету, оперативно вживати заходи та обгрунтовувати подальші дії щодо їх усунення.

Відповідно до ст. 9, Бюджетного кодексу України визначаються наступні бюджетні доходи за такими класифікаційними розділами: податкові надходження,

неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом, трансфери [1].

Розглянувши та узагальнивши підходи різних науковців до визначення поняття доходів бюджету, можна стверджувати, що доходи бюджету є основою реалізації функцій держави.

На нашу думку, доходи бюджету це економічні відносини, пов'язані з формуванням грошових ресурсів у дохідній частині бюджету з метою виконання органами державної влади та місцевого самоврядування покладених на них функцій, що виражені у формі податкових, неподаткових та інших надходженнях. Сьогодні виникає необхідність розглядати дане поняття в системі фінансово-економічного розвитку країни як інтегровану сукупність економічних відносин, які виникають між державою, домогосподарствами та суб'єктами господарювання з приводу мобілізації фінансових ресурсів, що спрямовуються на забезпечення фінансово-економічного розвитку, зокрема підвищення темпів економічного зростання країни [70].

Питання формування дохідної частини бюджетів усіх рівнів є важливими у процесі розробки і реалізації фінансово-бюджетної політики держави. Доходи бюджету формують не лише фінансову основу для виконання покладених на державу функцій, вони виступають засобом перерозподілу фінансових ресурсів у суспільстві на користь тих чи інших груп населення, галузей чи територій і тому є одним з найважливіших елементів системи як соціально-економічного, так і фінансово-економічного регулювання [36].

Від величини та динаміки доходів державного бюджету залежить рівень забезпеченості держави ресурсами для виконання покладених на неї функцій. За допомогою податків держава примусово акумулює частину новоствореної додаткової вартості, яка втілюється у процесі формування доходів соціальних груп.

Доходи бюджету моделюються в залежності від: динаміки макроекономічних показників; зміни ставок оподаткування; зміни пільг по сплаті певного податку через зміну податкового законодавства; якості податкового адміністрування. Джерела формування дохідної частини державного бюджету є важливим показником ефективності роботи самої бюджетної системи країни, а тому оптимальна структура доходів є необхідною. Структурна оптимізація доходів бюджету великою мірою

залежить від факторів, які є особливими для кожної країни [70].

За сутністю доходи бюджетів, з одного боку, є результатом розподільчих процесів, а з іншого – об'єктом подальшого розподілу коштів централізованого грошового фонду на окремі цільові фонди відповідно до функцій держави [56].

Формування достатнього обсягу надходжень бюджету є необхідним для забезпечення відповідного рівня економічного розвитку країни, і завдяки виваженому бюджетному процесу забезпечуються фінансова та соціальна стабільність, а також належний життєвий рівень населення. Завдяки державному бюджету органи державної виконавчої влади здійснюють внутрішню та зовнішню політику, державне регулювання і стимулювання економіки, фінансування соціальної політики з урахуванням довгострокових цілей країни. Збільшення надходжень до бюджету посилює можливості для збільшення асигнувань із державного бюджету, що сприяє розвитку держави у цілому [36].

Валовий внутрішній продукт виступає основним джерелом доходів державного та місцевих бюджетів. Його зростання призводить до зміцнення та стабілізації економіки, розширення обсягів виробництва, підвищення рівня зайнятості, рівня та якості життя населення, розмірів заробітної плати працівників, прибутків підприємств та організацій, купівельної спроможності населення, а отже, до збільшення податкових надходжень до державного і місцевих бюджетів, до наповнення їхньої дохідної частини. Відповідно, зниження номінального обсягу ВВП та зростання інфляції призводять до номінального зменшення надходжень до бюджету [73, с. 85].

Оптимальний перерозподіл ВВП через державний бюджет сприяє виваженій обґрунтованій фінансово-бюджетній політиці країни, забезпеченню економічного розвитку та підвищенню якості суспільних послуг. Доцільно розглядати доходи як фінансові ресурси, що спрямовуються на забезпечення фінансово-економічного розвитку країни [56].

Головним ідеологом і засновником теорії і практики фінансово-економічного регулювання економіки шляхом використання державних фінансів у ХХ ст. був відомий англійський економіст Дж. Кейнс [32], що сформулював теорію державних

фінансів, яка є важливою складовою економічної теорії. Основне завдання економічної політики держави полягало в управлінні сукупним попитом, основним інструментом проведення зазначеної політики виступав бюджет, що розглядався як важливий фактор фінансово-економічного регулювання. Регулюючи за конкретних економічних умов різницю між доходами та видатками бюджету, держава свідомо впливала на обсяг сукупного попиту, а через нього – і на величину пропозиції.

Держава впливає на виробництво, нагромадження, споживання та інші елементи процесу відтворення, зокрема, збільшуючи обсяг капіталовкладень, держава сприяє підвищенню попиту, зростанню обсягів промислового виробництва, збільшенню інвестицій в економіку; фінансування інфраструктури зумовлює скорочення витрат виробництва підприємств, зростання їхніх прибутків.

Таким чином, основним завданням фінансово-економічного регулювання, є забезпечення виконання завдань соціально-економічного розвитку держави та адміністративно-територіальних одиниць, однак при цьому важливою є підтримка передусім запасу стійкості бюджетної системи, і доходів бюджету зокрема. Бюджетна політика має відбуватися за допомогою фінансово-економічного регулювання, яке безпосередньо здійснює вплив на формування доходів та видатків в країні. З метою розробки і реалізації збалансованого фінансово-бюджетного регулювання протягом певного періоду бюджетна політика в частині формування доходів бюджету має визначатися виходячи з циклічності економічного розвитку, а також зі стану державних фінансів і запасу стійкості доходів бюджету, суттєве зменшення якого може призвести до ускладнень у процесі формування та виконання доходів бюджету щодо позитивного впливу на економічне зростання.

1.2. Зарубіжний досвід формування доходів бюджету та можливості його застосування в Україні

Вивчення досвіду зарубіжних країн у галузі формування доходів бюджетів і пошук шляхів його застосування в Україні має велике значення для розвитку та

вдосконалення методів наповнення бюджету, збільшення його ресурсної бази та забезпечення фінансово-економічного розвитку держави. Ефективність формування бюджету залежить від податкової системи, функціонування реального сектора економіки, рівня втручання держави у економічні процеси.

Рівень централізації ВВП у зарубіжних країнах залежить від типу соціально-економічної моделі, яка характерна для кожної з них. У країнах з ліберальною моделлю через державний бюджет перерозподіляється в середньому 14-20% ВВП. В структурі доходів більшу частину займають надходження від оподаткування доходів майні. Для держав, які позиціонують себе як солідарно-консервативні, рівень централізації ВВП у державному бюджеті складає в середньому 25-40%. В структурі доходів найбільшу частину займають надходження від непрямих податків, а також кошти від оподаткування процесів споживання. Соціально-демократична модель економіки передбачає перерозподіл через державний бюджет понад 50% обсягу ВВП (в окремих країнах цей показник перевищує 60%) та порівняно вищу фіскальну роль оподаткування споживання у мобілізації фінансових ресурсів держави [17].

Розглянемо особливості формування доходів бюджету трьох країн, найбільших за обсягом бюджету у світі та Європейського Союзу. Бюджет США є найбільшим за обсягом бюджетом у світі. Його доходи за 2018 рік становили 3336000 млн. дол. США, видатки натомість 3991000 млн. дол. США (дефіцит бюджету 655000 млн. дол. США.) У США всі 50 штатів формально наділені автономними правами в галузі фінансів. Вони самостійно складають, затверджують і виконують свої бюджети, які ні за доходами, ні за видатками не входять у федеральний бюджет країни. Тобто вони самостійно певною мірою визначають обсяг бюджетів та їх структуру. Федеральна влада не уповноважена прямо контролювати бюджети штатів. Влада штатів не звітує перед федерацією про стан фінансів і бюджету. У США нема поняття зведеного бюджету. Конституцією США на президента держави покладено обов'язки координації роботи зі складанням проекту федерального бюджету і його подання до Конгресу [74]. У більшості штатів складанням бюджету керує глава виконавчої влади. Виконують цю роботу підлеглі йому фінансові органи. Кошторис витрат розробляють

бюджетні та фінансові бюро, а кошторис доходів - податкові та інші органи. Проект бюджету направляється в місцеві законодавчі органи [30].

Основним джерелом доходів бюджетів штатів, як і федерального бюджету, є податкові надходження. Найбільшу частку (30%) становлять прибутковий податок з населення і обов'язковий внесок до фондів соціального страхування. Податок на продаж складає приблизно 29% від усіх податків. Індивідуальний прибутковий податок становить 17% [44]. Оцінка практики окремих країн світу щодо формування дохідної частини бюджетів свідчить про те, що у США серед найважливіших статей доходів федерального бюджету штатів можна виділити такі: прибуткові податки (40–45%), внески у фонди соціального страхування (30–35%), акцизні податки (5–10%).

Наступна країна за обсягом бюджету – Китай. Доходи бюджету у 2018 році становили 2712000 млн. дол. США, видатки становили 3267000 млн. дол. США, тому країна у 2018 році мала дефіцит у розмірі 550000 млн. дол. США (рис. 1.2).

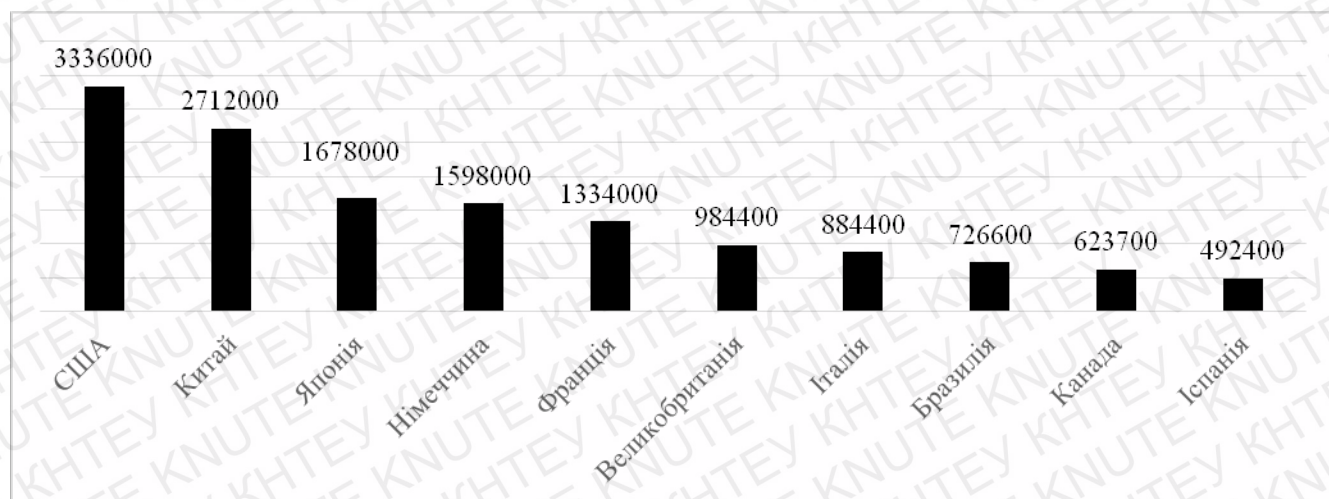

Рис. 1.2. Доходи бюджетів першої десятки країн за обсягом у 2018 році, млн. дол. США

Джерело: розроблено автором на основі даних офіційного сайту Європейського Союзу [44]

Японія отримала до бюджету у 2018 році 1678000 млн. дол. США., що в два рази менше від доходів бюджету Сполучених Штатів Америки. Система державних доходів Японії має свої особливості (див. Рис. 1.2). По-перше, вони полягають у досить високій долі неподаткових доходів – 15% у державному (центральному) бюджеті, 25% – у місцевих бюджетах. До цієї категорії доходів належать доходи від

продажу землі та іншої державної чи муніципальної нерухомості, орендна плата, пені і штрафи, доходи від лотерей і надходження від позик. По-друге, для Японії властива висока централізація податкових надходжень, дві третини яких мають статус державних податків, решта податків надходять у місцеві бюджети, забезпечуючи 40% їх доходів. (Для порівняння: в США за рахунок місцевих податків нерідко формується до 75% доходної бази місцевих бюджетів, а в Україні питома вага місцевих податків і зборів у доходах місцевих бюджетів у цілому складає лише 2%). По-третє, в Японії співвідношення окремих видів оподаткування в державному і місцевих бюджетах співпадає: і там, і там більше половини припадає на прибуткові податки, на другому місці знаходяться майнові податки, на третьому – податки на споживання [76].

Головні складові сучасної податкової системи Японії: податок на доходи фізичних осіб (прибутковий податок); податок на прибуток корпорацій; податок на майно фізичних та юридичних осіб; податок на спадщину та дарування; акцизи; податок на додану вартість; мито; податок на проживання (в деяких джерелах – податок на жителів). Особливістю доходної частини центрального бюджету Японії є порівняно висока частка неподаткових надходжень (15–20%) за рахунок доходів від орендної плати, продажу земельних ділянок та іншої нерухомості, лотерей, адміністративних доходів (пені, штрафи тощо) [17].

Фінансовим підґрунтям діяльності Європейського Союзу є загальний бюджет ЄС та спеціальні структурні фонди. Загальний бюджет Європейського Союзу – це документ, який встановлює і санкціонує загальну суму доходів і витрат на кожен рік, що вважаються необхідним для Співтовариства. Бюджет ЄС побудовано на принципах ефективного фінансового управління, які наведені в *додатку Б*.

У Європейському Союзі діє процедура регулювання надмірного розміру дефіциту (Excessive Deficit Procedure), яку вперше було визначено Маастрихтською угодою, вона передбачає дотримання двох базових бюджетних нормативів щодо показників дефіциту бюджету в межах до 3 % від валового внутрішнього продукту та державного боргу, який не має перевищувати 60 % від валового внутрішнього продукту. Stability and Growth Pact також передбачає можливості тимчасового перевищення значень наведених показників у визначених випадках на кшталт рецесії,

структурних економічних трансформацій тощо [49]. За умови, якщо Європейська комісія та Рада міністрів фінансів Європейського Союзу встановили ситуацію щодо перевищення нормативних значень дефіциту та державного боргу країною-членом, необхідним є реалізація системних заходів щодо їхнього зниження у визначений цими інститутами період часу, інакше буде застосовано штрафні санкції. Разом із тим, на практиці відбувалися суттєві відхилення від визначеного алгоритму Excessive Deficit Procedure щодо зменшення розміру бюджетного дефіциту. Прийняті зміни у Stability and Growth Pact передбачають більш жорсткі заходи бюджетної політики у сфері регулювання дефіциту бюджету та вимоги до країн-учасниць ЄС щодо розроблення та виконання бюджету з первинним профіцитом або щоб значення структурного дефіциту було близьким до нуля [29].

Особливостями фінансів ЄС є те, що вони утворюються повністю за рахунок власних фінансових ресурсів, без обмеження інших видів джерел, а їх збором і передачею до бюджету ЄС займаються безпосередньо країни-учасники. З метою підтримки бюджетної дисципліни, Європейський Союз не приймає будь-які рішення, які можуть мати істотні наслідки для бюджету без надання гарантій щодо можливості фінансування в межах власних коштів Союзу. Ось чому принцип рівноваги надходжень та асигнувань на бюджетний рік є дуже важливим. Запозичення для покриття будь-якого дефіциту бюджету, що може виникнути, несумісні з власною системою ресурсів ЄС [18].

За даними ЄС, доходи поділяються на чотири категорії: традиційні власні ресурси; ресурси, засновані на ПДВ; ресурси, засновані на ВНД; інші доходи [44].

Традиційні власні ресурси – це, в основному, імпортне мито за ввезення товарів до країн ЄС. Ввізне мито справляється в державі, де відбувається імпорт і передається бюджету ЄС в повному обсязі за вирахуванням витрат на адміністрування податку. Європейська комісія має у своєму складі інспекторів для забезпечення дотримання правил збору цих податків у країнах Союзу. Останні, в свою чергу, несуть повну відповідальність за порушення договірних умов передавання доходів в бюджет ЄС і повинні здійснювати відшкодування збитків за рахунок своїх власних коштів [59].

Доходи, що надходять до бюджету ЄС від податку на додану вартість, являють собою суми відрахувань від ПДВ, зібраного у країнах-членах Співтовариства. Податок на додану вартість – це податок, який сплачується від продажу товарів (робіт, послуг) на території Європейського Союзу і розраховується країнами-учасниками ЄС по єдиній системі, що визначена директивами Ради ЄС, прийнятими в різні роки. Хоча зберігається значна диференціація за структурою ставок ПДВ в Євросоюзі та за їх рівнями, але існують рамкові положення відносно можливості застосування не більше двох ставок ПДВ (стандартної і зниженої); мінімальних розмірів стандартних та знижених (пільгових) ставок ПДВ; заборони застосування підвищених ставок ПДВ для товарів і послуг соціальної спрямованості [59].

За офіційними даними, стандартні ставки ПДВ у країнах ЄС станом на 01 січня 2010 року коливалися від 15% (Кіпр, Люксембург) до 25% (Данія, Швеція). Станом на 01 січня 2018 року у країнах ЄС коливалися від 10% до 30 [44]. Порівняння ставок податків у деяких країнах ЄС зі ставками податків в Україні подано у додатку В.

Ресурси засновані на валовому національному доході (ВНД або ВВП) всіх вхідних у ЄС держав утворюють найбільше джерело доходів (Рис. 1.3). Це балансує стаття, яка визначається виходячи з розмірів ВВП за узгодженими правилами відповідно до потреб бюджету. Країни-учасниці ЄС можуть користуватися деяким коректуванням при розрахунку своїх внесків. Спірні питання вирішуються за допомогою контрольних перевірок, переговорів, звернень до Європейського суду.

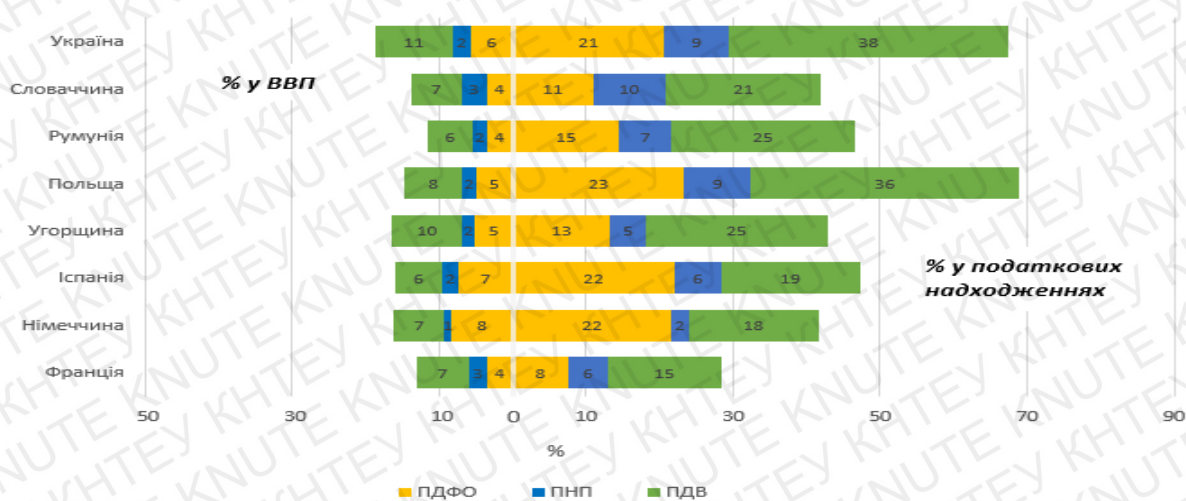

Рис. 1.3. Вага окремих податків у ВВП і в податкових надходженнях бюджету у 2018 році у розрізі Європейських країн

Джерело: розроблено автором на основі даних офіційного сайту Європейського Союзу [44] та статистичної організації Європейської Комісії [74]

Інші доходи становлять приблизно 1-5% загального бюджету ЄС та включають: відсотки за вкладками або за простроченими платежами; штрафи з підприємств за порушення конкуренції або інших законів; податки із заробітної плати співробітників ЄС; внески країн-учасниць ЄС для фінансування громадських програм; платежі, що не входять до організацій ЄС; будь-які інші кошти, що залишилися від попереднього бюджету.

Важливим при розгляді зарубіжного досвіду є показник суми податків на душу населення. В лідерах знаходяться такі країни, як Люксембург (39,4 дол. США), Норвегія (37,8 дол. США), Данія (30,7 дол. США), Швеція (22,2 дол. США) та Ісландія (20,1 дол. США). Для Скандинавських країн характерною є значна перерозподільна роль держави — 55-65 % ВВП. Саме за часткою державних витрат у ВВП Швеція, Норвегія і Фінляндія займають перші три місця серед усіх країн (нині цей показник дорівнює відповідно 66, 61 і 56 %) [33, с. 249].

Активне використання дефіциту бюджету як інструменту економічного зростання шляхом зниження рівня податкового навантаження та збереження значень показника державних видатків у валовому внутрішньому продукті має місце у Франції, Великій Британії, Німеччині, Сполучених Штатах Америки, Японії. Реалізація зазначеного спрямована на стимулювання рівня зайнятості, сукупного попиту та пропозиції, структурних зрушень економіки, збільшення її високотехнологічної складової, проведення ефективної фінансової політики з урахуванням циклічності економічного розвитку та показників боргової стійкості [16].

Накопичений світовий досвід управління бюджетними ресурсами в частині формування доходів бюджету показує, що намагання збільшити обсяг доходів бюджету без врахування стану фінансово-економічного розвитку поглиблює структурні дисбаланси фінансової системи країни. Доцільним є використання доходів бюджету як інструменту стимулювання економічного зростання в умовах економічних трансформацій. Основним джерелом та механізмом реалізації пріоритетних напрямів бюджетної політики інноваційно-інвестиційного характеру

мають стати видатки розвитку у складі державного та місцевих бюджетів, роль яких зростатимуть з огляду на необхідність реалізації стратегії довгострокового економічного розвитку країни [69].

Для України доцільним є подальше проведення консолідації фінансової політики з метою відновлення достатнього рівня стійкості системи державних фінансів з огляду на те, що система державних фінансів таких європейських країн, як Ірландія, Португалія, Іспанія, Греція зазнала найбільшого розбалансування в період економічних трансформацій. Необхідність підтримки фінансових інституцій, належного рівня платоспроможного попиту населення, обумовили зростання показників дефіциту бюджету. Середньозважений показник частки бюджетного дефіциту у валовому внутрішньому продукті за період 2008-2018 років у Сполучених Штатах Америки становив 8,6 відсотка, Японії — 8,2 відсотка, Греції, Індії — 8,0 відсотка, Іспанії — 7,9 відсотка, Великій Британії — 7,4 відсотка, Португалії — 6,7 відсотка [40].

Дослідження зарубіжного досвіду формування та виконання доходів бюджету дасть можливість визначити основні бюджетні пріоритети на сучасному етапі розвитку економіки: збільшення доходів бюджету, визначення оптимального податкового навантаження, підвищення рівня середньострокового бюджетного планування; підвищення ефективності розробки та функціонування механізму формування доходів бюджету, управління фінансами в бюджетній сфері, використання фінансово-економічних інструментів регулювання економічних та соціальних процесів. Накопичений світовий досвід щодо напрямів формування доходів бюджету показує, що реформа у сфері доходів бюджету повинна проводитися з урахуванням особливостей фінансово-економічного розвитку як країни і регіону, так і конкретних галузей економічної діяльності. Зокрема, перехід до середньострокового бюджетного планування та прогнозування набув широкого застосування у країнах з розвинутою економікою. На цьому етапі розвитку державних фінансів у європейських країнах з метою спрямування обмежених бюджетних ресурсів на виконання пріоритетних завдань державної політики простежується тенденція до відповідних перетворень системи управління бюджетними видатками [38]. У багатьох країнах із розвинутою економікою

розвиток державного управління у сфері надання суспільних, державних послуг, спрямованих на кінцевий результат, є чітко визначеною тенденцією протягом останніх років. Програмно-цільовий метод бюджетного планування, який забезпечує зв'язок між використаними ресурсами та отриманими результатами, регулює розподіл бюджетних коштів між окремими програмами на основі вимірюваних результатів, сприяє більшій ефективності та прозорості, в тому числі посилення відповідальності і підзвітності за витрачання коштів [20].

Проаналізувавши практику формування доходів Державного бюджету в зарубіжних країнах, можна стверджувати, що ефективним досвідом для України було б запровадження таких заходів: збільшення ресурсів Державного бюджету через скорочення зайнятості у бюджетній сфері, однак скорочення управлінського апарату має здійснюватися в рамках проведення адміністративної реформи і передбачати, що першочерговим його завданням є підвищення якості суспільних послуг, а не досягнення економії видатків бюджету; подолання високого рівня тінізації економіки, її монополізації, корупції та збитковості легального підприємництва. Особливої уваги також слід було б надати плануванню та перейняти досвід у наших зарубіжних партнерів (додаток Г). Бюджет Європейського Союзу та інших зарубіжних країн переважно формується за рахунок податкових надходжень, система яких є дуже розгалуженою і ефективною. Сьогодні можна говорити про такі характерні ознаки європейського оподаткування, як підвищення фіскальної орієнтованості податків на споживання, й особливо ПДВ, зменшення податкового навантаження на прибуток і об'єкти власності, акцент на використання перерозподільних можливостей персонального податку і платежів до державних соціальних фондів.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА СТАНУ ВИКОНАННЯ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

2.1. Вплив основних макропоказників економічного і соціального розвитку на формування доходів бюджету

Державний бюджет України відіграє важливу роль у соціально-економічному плануванні, макроекономічній ситуації й економічному зростанні, регулювання обсягу сукупного попиту та впливу на короткотермінові коливання економічної кон'юнктури [55, с. 63–71]. Маючи бюджетні орієнтири розвитку економіки, суб'єкти господарювання розробляють власні плани розвитку, а населення формує свої споживчі очікування. Формування достатнього обсягу надходжень до бюджету є необхідним для забезпечення відповідного рівня економічного розвитку країни, і завдяки виваженому бюджетному процесу забезпечується стабільність та належний життєвий рівень населення [72]. Завдяки бюджету держава реалізує державну внутрішню і зовнішню політику, державне регулювання і стимулювання економіки, фінансування соціальної політики з урахуванням довгострокових інтересів країни. Зростання надходжень до бюджету створює можливості для збільшення асигнувань із державного бюджету, що сприяє розвитку держави у цілому.

До основних факторів-макропоказників, що впливають на формування доходів Державного бюджету України, належать: рівень ВВП, рівень податкових ставок, рівень банківського процента, курс національної валюти, рівень інфляції, внутрішній та зовнішній державний борг, сальдо торговельного балансу, тіньовий стан економіки країни, недосконалість податкового законодавства та наявність значних пільг в оподаткуванні при низькій фінансовій дисципліні суб'єктів господарювання, низька конкурентоспроможність продукції та інше [62].

Деякі дослідники визначають дві групи макропоказників, які поділяються залежно від ступеня їх впливу на стан та динаміку бюджету [42, с. 60-61]: 1) які прямо впливають на рівень доходів бюджету (ВВП, індекс споживчих цін, індекс цін

виробників, прибуток підприємств, фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування, фонд оплати праці, обмінний курс гривні до долара США, експорт та імпорту товарів і послуг); 2) які опосередковано впливають на бюджет і його доходи (обсяг продукції промисловості та сільського господарства, грошова маса, чисельність працівників, зайнятих в усіх сферах економічної діяльності, прямі іноземні інвестиції та ін.) [72].

Динаміка зміни доходів зведеного бюджету та основних макропоказників економічного та соціального розвитку наведена в додатку Д. Доцільно також проаналізувати взаємозв'язок між даними категоріями (див *табл. 2.1*).

Таблиця 2.1

Кореляційний зв'язок між показниками доходи зведеного бюджету та основними макропоказниками

Рік	Доходи Зведеного бюджету, млн.грн.	ВВП номінальний, млн. грн.	Експорт товарів та послуг, млн. грн.	Імпорт товарів та послуг, млн. грн.	Сальдо торговельного балансу, млн. грн.	Золото-валютні резерви, млн. дол. США	Загальна сума державного та гарантованого державою боргу, млн. грн.
2008	297 893,00	948056	444859	520588	75729	31543,20	189408,0
2009	272 967,00	913345	423564	438860	15296	26505,00	316884,6
2010	314 506,30	1082569	549365	580944	31579	34576,00	432235,4
2011	398 553,60	1316600	707953	779028	71075	31794,61	473121,6
2012	445 525,30	1408889	717347	835394	118047	24546,19	515510,6
2013	442 788,70	1454931	681899	805662	123763	20415,71	584114,1
2014	456 067,30	1566728	770121	834133	64012	7533,30	1100564,0
2015	652 031,00	1979458	1044541	1084016	39475	13300,00	1572180,2
2016	782748,5	2383182	1174625	1323127	148502	15539,33	1929758,7
2017	1016788,3	2982920	1430230	1618749	188519	18808,45	2141674,4
2018	1184278,1	3558706	1608890	1914893	306003	20820,43	2168627,1
Кореляція	x	0,9983	0,9921	0,9956	0,8726	0,55	0,95
Висновок	x	Висока залежність	Висока залежність	Висока залежність	Висока залежність	Середня залежність	Висока залежність

Джерело: розроблено автором на основі даних офіційного сайту статистики України [43], даних Міністерства фінансів України [45], Національного банку України [48]

Значення коефіцієнта кореляції може бути від -1 до 1. Значення коефіцієнта від 0 до 0,09 свідчить про відсутність взаємозв'язку між показниками, від 0,1 до 0,3

– низький взаємозв'язок, від 0,3 до 0,6 - середній взаємозв'язок, від 0,6 до 1 – високий взаємозв'язок. З *табл. 2.1* можна прослідкувати, що на доходи Зведеного бюджету України дуже сильно впливають такі показники як ВВП (кореляція = 0,99), експорт та імпорт товарів та послуг (0,99), сальдо торговельного балансу (0,87), загальна сума державного та гарантованого державою боргу (0,95). Кореляційний зв'язок між доходами зведеного бюджету та обсягом золотовалютних резервів становить 0,55 (середня залежність, що можна пояснити похибкою розрахунків, так як доходи зведеного бюджету в млн. грн., а обсяг золотовалютних резервів розраховується в млн. дол. США).

Оскільки можливості по реалізації стратегічних програм розвитку країни залежать від рівня доходів бюджету, а основними індикаторами національного розвитку є макроекономічні показники, то доцільним є проведення аналізу впливу останніх на обсяги доходів Зведеного бюджету України [22]. Одним з основних макроекономічних показників, які характеризують результати економічного розвитку в країні, є валовий внутрішній продукт (ВВП). Щоб зрозуміти особливості взаємозв'язку ВВП із доходами бюджету необхідно проаналізувати їх обсяги у динаміці, що дасть змогу побачити залежність між показниками (*табл. 2.2*).

Основним джерелом доходів державного та місцевих бюджетів виступає валовий внутрішній продукт країни, зростання якого призводить до зміцнення та стабілізації економіки, розширення обсягів виробництва, підвищення рівня зайнятості, рівня та якості життя населення, розмірів заробітної плати працівників, прибутків підприємств та організацій, купівельної спроможності населення, а отже, до збільшення податкових надходжень до державного і місцевих бюджетів, до наповнення їхньої дохідної частини. Разом із тим зниження номінального обсягу ВВП та зростання інфляції призводять до номінального зменшення надходжень до бюджету. Значну увагу доцільно приділяти оптимальному перерозподілу ВВП через державний бюджет, що сприятиме виваженій обґрунтованій фінансово-бюджетній політиці країни, забезпеченню економічного розвитку та підвищенню якості суспільних послуг.

Таблиця 2.2

**Динаміка ВВП за категоріями доходу та доходів Зведеного бюджету
України за 2014-2018 роки**

Показники, млн. грн	Роки					Темпи приросту, %			
	2014	2015	2016	2017	2018	2015/ 2014	2016/ 2015	2017/ 2016	2018/ 2017
ВВП	1566728	1979458	2383182	2982920	3558706	26,34	20,40	25,17	19,30
Оплата праці найманих працівників	734943	778674	873829	1170747	1352308	5,95	12,22	33,98	15,51
Податки за виключенням субсидій на виробництво та імпорт	204191	324272	369344	467272	1459069	58,81	13,90	26,51	212,25
Валовий прибуток, змішаний дохів	647781	876512	1142194	1345863	747328,3	35,31	30,31	17,83	-44,47
Доходи Зведеного бюджету	456 067,3	652 031,0	782748,5	1016788,3	1184278	42,97	20,05	29,90	16,47
Податкові надходження	280178,3	409417,5	650781,7	828158,8	986348,5	46,13	58,95	27,26	19,10
Неподаткові надходження	80612,8	140154,4	125391,9	154370,9	192703,9	73,86	-10,53	23,11	24,83
Доходи від операцій з капіталом	2015,8	1799,5	1594	2160,5	2801	-10,73	-11,42	35,54	29,65

Джерело: розроблено автором на основі даних офіційного сайту статистики України [43], Державної казначейської служби України [46], Державної податкової служби України [47]

Як видно з табл. 2.2, із збільшенням ВВП відповідно зростають і обсяги доходів Зведеного бюджету. Це пояснюється тим, що із ростом відповідної складової у структурі макропоказника збільшується і обсяг доходу бюджету. Аналізуючи дані за період 2014-2018 рр., можна побачити, що у 2015 році зростання ВВП на 26,4 % призвело до збільшення доходів зведеного бюджету на 42,97%. Податкові надходження зокремо у 2015 році зросли на 46,13%, а неподаткові на 73,86%. Однак, вже в 2016 році зростання ВВП бул она рівні 20,4%,

доходи зведеного бюджету зросли на 20,05%, проте неподаткові надходження зменшились на 10,53%, у той час як податкові надходження зросли на 58,95%. Загалом темпи зростання ВВП за 2014-2018 рр. зменшились на 7,04 в.п., темпи зростання доходів зведеного бюджету зменшились на 26,5 в.п. [37].

Ще одним основним макроекономічним показником, який характеризує результати економічного розвитку в країні, є обсяг золотовалютних резервів України (табл. 2.3, табл. 2.4).

Таблиця 2.3

Обсяг золотовалютних резервів України за 2014-2018 роки

Показники, млн. грн.	Роки					Темпи приросту, %			
	2014	2015	2016	2017	2018	2015/ 2014	2016/ 2015	2017 /2016	2018/ 2017
Обсяг золото- валютних резервів	7533,3	13300	15539,33	18808,45	20820,43	76,55	16,84	21,04	10,70
у тому числі:									
1. В іноземній валюті:									
цінні папери	6618,47	12359,23	11893,74	15582	1567536	86,74	-3,77	31,01	9959,91
валюта та депозити	5580,49	7145,18	10121,32	14762,2	1563355	28,04	41,65	45,85	10490,26
2. Резервна позиція в МВФ	-	0,03	0,03	0,15	0,34	-	0,00	400,0	126,67
3. Спеціальні права запозичення (СПЗ)	3,74	8,82	2703,85	2165,65	90,43	135,83	30555,9	-19,90	-95,82
4. Монетарне золото	911,09	931,91	941,71	1060,65	1002,22	2,29	1,05	12,63	-5,51

Джерело: розроблено автором на основі даних офіційного сайту статистики України [43], Національного банку України [48]

Якщо проаналізувати темпи приросту золотовалютних резервів України та порівняти їх з темпами приросту доходів зведеного бюджету, то можна побачити, що у 2014 році зростання обсягу золотовалютних резервів на 76,55% призвело до збільшення доходів бюджету на 42,97%. В свою чергу у 2016-2018 роках зростання

золотовалютних резервів коливалось на рівні 16,84% у 2016 році, 21,04% у 2017 році та 10,7% у 2018 році, доходи зведеного бюджету зросли відповідно на 20,05% у 2016 році, на 29,9% у 2017 році та 16,47% у 2018 році [27].

Таблиця 2.4

Структура золотовалютних резервів України за 2014-2018 роки

Показники, млн. грн.	Роки					Темпи приросту, %			
	2014	2015	2016	2017	2018	2015/ 2014	2016/ 2015	2017/ 2016	2018/ 2017
Обсяг золотовалютних резервів	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-	-	-	-
у тому числі:									
1. В іноземній валюті:									
цнні папери	87,86	92,93	76,54	82,85	7528,83	5,77	-17,63	8,24	8987,78
валюта та депозити	84,32	57,81	85,10	94,74	99,73	-31,43	47,20	11,33	5,27
2. Резервна позиція в МВФ	15,68	42,19	14,90	5,26	0,27	169,00	-64,68	-64,69	-94,93
3. Спеціальні права запозичення (СПЗ)	-	0,00	0,00	0,00	0,00	-	-14,41	313,09	104,76
4. Монетарне золото	0,05	0,07	17,40	11,51	0,43	33,58	26138,16	-33,83	-96,23
	12,09	7,01	6,06	5,64	4,81	-42,06	-13,51	-6,95	-14,64

Джерело: розроблено автором на основі даних офіційного сайту статистики України [43], Національного банку України [48]

Також макроекономічними показниками, які характеризують результати економічного розвитку в країні, є обсяг експорту й імпорту товарів, а також рівень державного боргу (табл. 2.5). Показники експорту товарів та послуг України мають неоднозначну тенденцію, з 2014 по 2016 рік зменшуються обсяги експорту з 65436 млн. дол. до 46008 млн. дол., що обумовлено зростанням як економічного, так і науково-технічного потенціалу більшості держав та свідчить про необхідність удосконалення зовнішньоторговельної політики України. Темп приросту у 2015 році був -26,86%, проте доходи зведеного бюджету у 2015 році зросли на 42,97%. З 2016 по 2018 рік експорт товарів та послуг збільшувався і у 2018 році досягнув 59117 млн. дол. Темп зростання у 2018 порівняно з 2017 роком становив 9,74%, водночас доходи

зведеного бюджету зросли на 16,47%. Імпорт товарів та послуг з 2014 року по 2016 рік зменшувався з 70042 млн. дол. до 52461 млн. дол. відповідно, з 2016 по 2018 рік імпорт збільшувався і досягнув 70404 млн. дол. у 2018 році. Темп приросту імпорту за аналізований період був найбільшим у 2017 році порівняно з 2016 роком і становив 19,16%. У 2018 році темп приросту імпорту становить 12,62%.

Таблиця 2.5

Обсяг експорту та імпорту товарів, рівень державного боргу України за 2014-2018 роки

Показники	Роки					Темпи приросту, %			
	2014	2015	2016	2017	2018	2015/ 2014	2016/ 2015	2017/ 2016	2018/ 2017
Експорт товарів та послуг, млн.дол.	65 436	47 862	46 008	53 868	59 117	-26,86	-3,87	17,08	9,74
Імпорт товарів та послуг, млн.дол.	70 042	50 224	52 461	62 512	70 404	-28,29	4,45	19,16	12,62
Сальдо(+/-), млн. дол.	-4 606	-2 362	-6 453	-8 644	-11 287	-48,72	173,20	33,95	30,58
Зовнішньоторговельний оборот, млн.дол.	135 478	98 086	98 469	116 380	129 521	-27,60	0,39	18,19	11,29
Загальна сума державного та гарантованого державою боргу, млрд. дол.	69,81	65,51	70,97	76,31	78,32	-6,17	8,35	7,51	2,64
Загальна сума державного та гарантованого державою боргу, млрд. грн.	1 100,83	1 572,18	1 929,81	2 141,69	2 168,63	42,82	22,75	10,98	1,26

Джерело: розроблено автором на основі даних офіційного сайту статистики України [43], даних Міністерства фінансів України [45], Національного банку України [48]

Динаміка загальної суми державного та гарантованого державою боргу (табл.2.5) має тенденцію до збільшення як в гривневому так і в доларовому еквіваленті. З 2014 по 2018 рік загальна сума державного та гарантованого державою боргу збільшилась на 8,51 млрд. дол. або на 1067,8 млрд. грн. Якщо подивитись на темп його зростання, то в гривневому еквіваленті державний борг має тенденцію до

зменшення з 42,82% у 2015 році до 1,26% у 2018 році. В доларовому еквіваленті темп приросту зменшувався меншими темпами, з 8,35% у 2016 році до 2,64% у 2018 році. Зростання державного боргу у 2015 році на 42,82% призвело до зростання доходів зведеного бюджету на 42,97%. Однак, уже у 2018 році, зростання держборгу на 1,26% призвело до зростання доходів зведеного бюджету на 16,47%.

Щоб зрозуміти який рівень впливу мають вищезазначені макроекономічні показники на обсяг доходів Зведеного бюджету України використовуємо коефіцієнт еластичності доходів зведеного бюджету який показує, як змінюється обсяг надходжень до бюджету залежно від зміни обсягу, наприклад, ВВП (або якогось іншого макроекономічного показника) [22].

Таблиця 2.6

**Рівень впливу макроекономічних показників розвитку країни на доходи
Зведеного бюджету України**

Показники	Зміни за період			
	2015/ 2014	2016 / 2015	2017/ 2016	2018/ 2017
Коефіцієнт еластичності ВВП та доходів зведеного бюджету	0,61	1,02	0,84	1,17
Коефіцієнт еластичності золотовалютних резервів та доходів зведеного бюджету	1,78	0,84	0,70	0,65
Коефіцієнт еластичності експорту й імпорту товарів та послуг та доходів зведеного бюджету	-0,88	0,12	0,88	0,54
Коефіцієнт еластичності рівня державного боргу та доходів зведеного бюджету	1,00	0,88	2,72	1,31

Джерело: розроблено автором на основі даних офіційного сайту статистики України [43], даних Міністерства фінансів України [45], Державної казначейської служби України [46], Національного банку України [48]

Еластичність доходів зведеного бюджету залежить від двох чинників: еластичності кожного показника, який входить до доходів, і питомої ваги цього показника в загальному обсязі надходжень. В табл. 2.6 можна побачити рівень впливу макроекономічних показників розвитку країни на обсяги доходів бюджету держави, що пояснює проаналізовані вище зміни обсягів доходів Зведеного бюджету України.

З табл. 2.6 видно, що зміни у 2015/2014 та 2017/2016 роках говорять про середню еластичність доходів бюджету. Однак зміни в 2016/2015 та 2018/2017 роках показують, що система доходів є еластичною, тобто зміни в обсязі доходів зведеного бюджету відбуваються вищими темпами, ніж зміни в обсязі валового внутрішнього продукту.

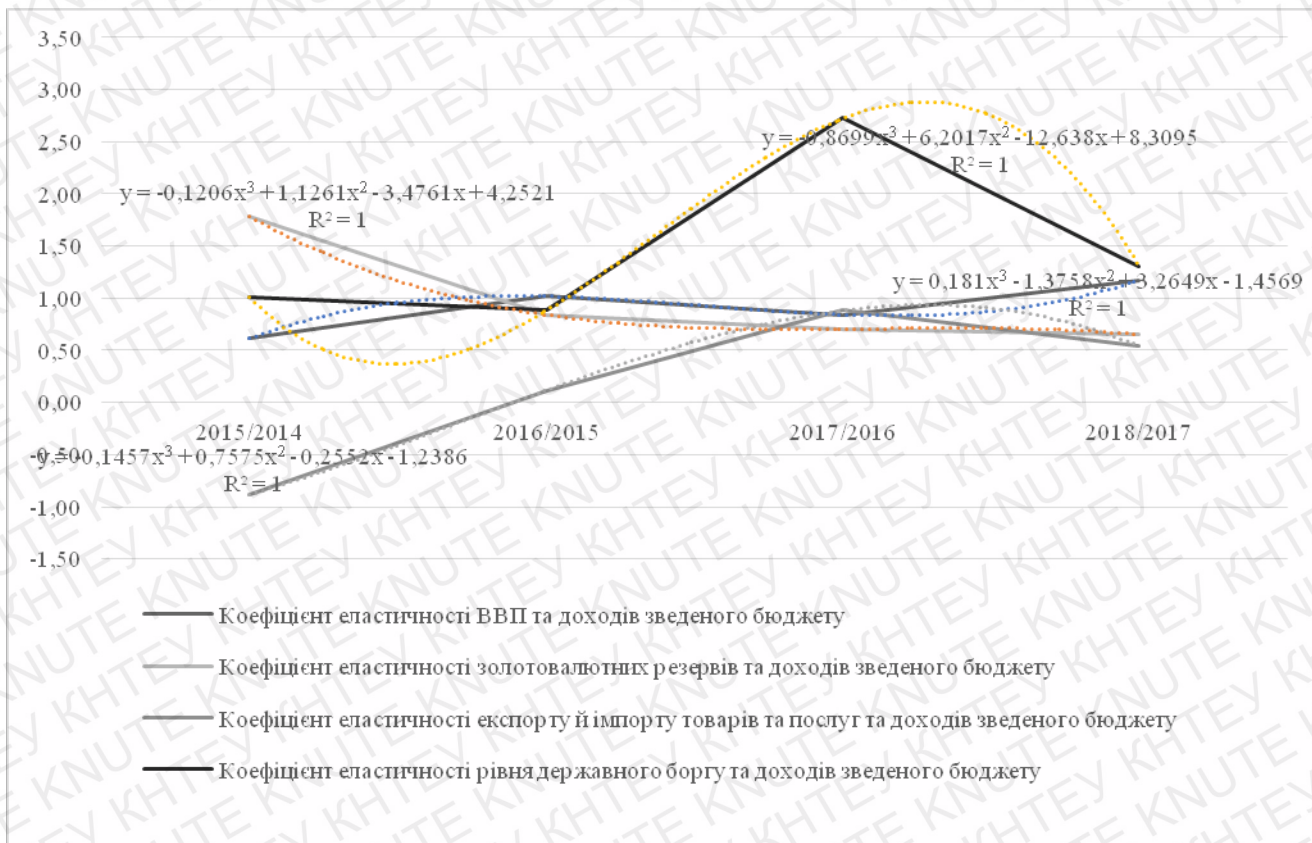

Рис. 2.1. Модель парної регресії залежності доходів Зведеного бюджету України від макроекономічних показників

Джерело: розраховано автором на основі даних офіційного сайту статистики України [43], даних Міністерства фінансів України [45], Державної казначейської служби України [46], Національного банку України [48]

З рис. 2.1 видно, що такі показники як ВВП, обсяг золотовалютних резервів, сальдо експорту та імпорту, рівень державного боргу та доходи Зведеного бюджету України знаходяться в поліноміальній залежності 3-го рівня відповідно (достовірність апроксимації $R^2=1$):

$$y = 0,181x^3 - 1,3758x^2 + 3,2649x - 1,4569, \quad (2.1)$$

$$y = -0,1206x^3 + 1,1261x^2 - 3,4761x + 4,2521, \quad (2.2)$$

$$y = -0,1457x^3 + 0,7575x^2 - 0,2552x - 1,2386, \quad (2.3)$$

$$y = -0,8699x^3 + 6,2017x^2 - 12,638x + 8,3095, \quad (2.4)$$

Відобразимо вплив темпів приросту ВВП (x_1), золотовалютних резервів (x_2), сальдо експорту й імпорту товарів та послуг (x_3) та обсягу державного боргу (x_4) на доходи Зведеного бюджету України ($rЗБ$). Графічно ця залежність виражена 4-мірною площиною, отриманою за допомогою статистичного методу множинної регресії. Ця площина описується рівнянням:

$$rЗБ = -20,84 + 1,9x_1 + 0,09x_2 - 0,02x_3 + 0,15x_4. \quad (2.5)$$

З рівняння видно, що нахил площини у напрямі темпу приросту ВВП (+1,9) представляє позитивну чутливість доходів зведеного бюджету до змін темпу приросту ВВП, а нахил площини у напрямі рівня державного боргу (-0,02) представляє негативну чутливість доходів бюджету, оскільки в Україні виражена тенденція до негативного сальдо платіжного балансу. Це вказує на те, що зі збільшенням передбаченого темпу приросту ВВП та обсягу золотовалютних резервів доходи бюджету мають зрости; зі зменшенням рівня державного боргу та сальдо експорту й імпорту товарів доходи бюджету мають зменшитися.

Фактичні значення податкових надходжень та розрахункові значення по моделі відображені на *рис. 2.2* у вигляді графіків, для того, щоб показати відмінність, тобто помилку моделі.

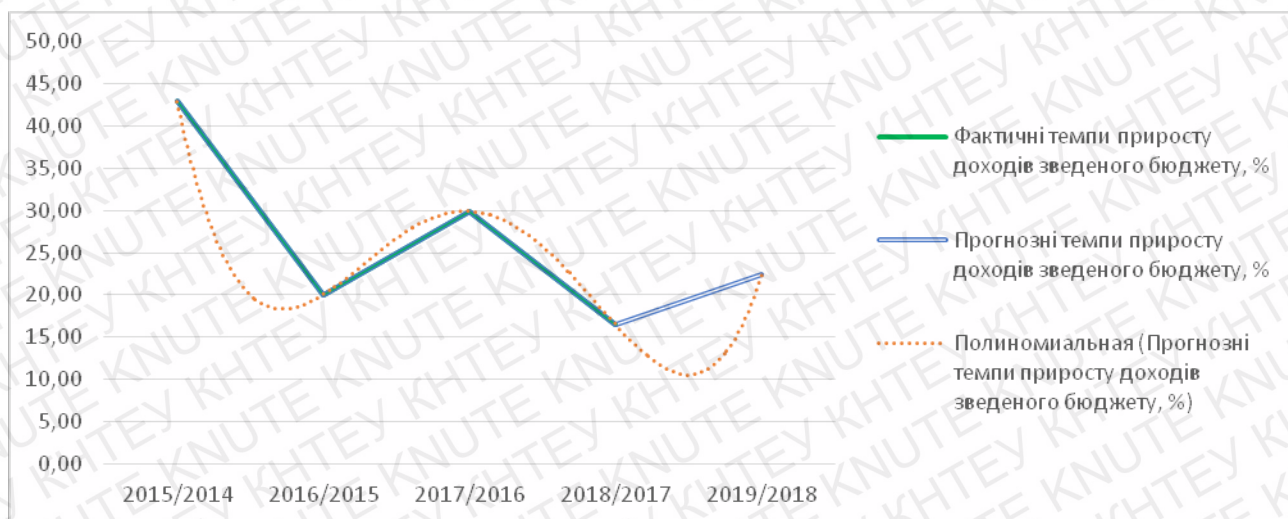

Рис. 2.2. Фактичні та прогнозовані значення доходів зведеного бюджету

Джерело: розраховано автором на основі даних офіційного сайту статистики України [43], даних Міністерства фінансів України [45], Державної казначейської служби України [46], Національного банку України [48]

За результатами проведеного дослідження можна зробити узагальнення, що між ВВП, державним боргом, сальдо експорту й імпорту товарів, обсягом золотовалютних резервів та загальним обсягом доходів зведеного бюджету існує сильний кореляційний зв'язок. Зазначена частка ВВП, що формує доходи зведеного бюджету і є результатом розподілу вартості ВВП між суб'єктами економіки, мобілізується до зведеного бюджету майже в незмінний спосіб – в розглянутому часовому інтервалі має місце її поліноміальна екстраполяція. У 2014-2018 роках спостерігаються суттєві зміни еластичності доходів бюджету відносно макроекономічних показників розвитку України.

Доходи бюджету моделюються в залежності від: динаміки макроекономічних показників; зміни ставок оподаткування; зміни пільг по сплаті певного податку через зміну податкового законодавства; якості податкового адміністрування.

Отже, доходи бюджету формуються в результаті економічних відносин, що виникають між державою і підприємствами, установами, організаціями та громадянами у процесі формування централізованих грошових фондів. Одним з основних інструментів фінансово-економічного регулювання процесів є бюджет, розробка основних напрямів формування та використання бюджетних коштів здійснюється виходячи з необхідності виконання завдань, які стоять перед суспільством. Основними факторами які безпосередньо впливають на доходи бюджету є темп зростання реального ВВП, темп приросту імпорту або експорту товарів та послуг, рівень золотовалютних резервів, рівень державного боргу. Це має стати основою побудови єдиного механізму мобілізації податків і виконання доходів бюджету з метою забезпечення виконання зобов'язань держави. Побудова системи доходів і управління бюджетними ресурсами в цілому має відбуватись з урахуванням особливостей розвитку країни. З метою забезпеченості рівномірного надходження та забезпечення диференціації в державний бюджет наповнення

дохідної частини бюджету повинно здійснюватися з різних джерел для забезпечення стабілізації та рівноваги економічної системи.

2.2. Оцінка виконання дохідної частини державного бюджету

Дохідна частина бюджету є фінансово-економічною основою для здійснення відповідних повноважень учасниками бюджетного процесу та виконання покладених на них функцій і завдань на органи державної влади. Оцінка стану дохідної частини бюджету дає змогу проаналізувати структуру, динаміку доходів, визначити основні джерела формування доходів бюджету, недоліки при формуванні та використанні. Визначення впливу податкових надходжень на дохідну частину Державного бюджету України дозволяє з'ясувати, як економічні та політичні процеси впливають на формування доходів бюджету, а також визначити рівень впливу формування доходів на економічну політику та становище в державі.

Як розглядалося у попередньому розділі, Україна згідно з Конституцією є унітарною державою, і тому доходи бюджету мають два рівні — державний та місцеві. До місцевих відносять обласні, міські, районні, сільські та селищні. Проаналізуємо динаміку доходів бюджету України у 2014-2018 у *табл. 2.7*.

Таблиця 2.7

Динаміка доходів бюджету України у 2014-2018 рр., млн. грн.

Показник	Роки					Абсолютне відхилення, у 2018 р. порівняно з 2014 р., +/-	Темп приросту у 2018 р. порівняно з 2014 р., %
	2014	2015	2016	2017	2018		
Місцеві бюджети	101101	120462	170748	229495	263482	162381	160,61
Державний бюджет	354966	531505	612111	787474	920808	565842	159,41
Зведений бюджет	456067	651967	782859	1016969	1184290	728223	159,67

Джерело: розроблено автором на основі даних ІБСЕД [13-15], Державної казначейської служби України [46]

З табл. 2.7 видно, що протягом 2014-2018 рр. спостерігається збільшення як доходів місцевих бюджетів, так і доходів державного бюджету. У 2018 році порівняно з 2014 роком, доходи місцевих бюджетів зросли на 162381 млн. грн., або на 160,61%. В свою чергу, доходи Державного бюджету України за аналізований період зросли на 565842 млн. грн., або на 159,41%. Відповідно, доходи Зведеного бюджету України збільшилися на 728223 млн. грн., або на 159,67%.

На рис. 2.3 показано зміну доходів місцевих та державного бюджету за 2014-2018 рр.

Рис. 2.3. Динаміка зміни доходів державного бюджету та місцевих бюджетів у 2014-2018 рр., млн. грн.

Джерело: розроблено автором на основі даних Державної казначейської служби України [46]

Як ми можемо побачити, з рис. 2.3, протягом 2014-2018 рр. спостерігається тенденція до збільшення доходів (як місцевих, так і Державного бюджету України). Доходи державного бюджету складали: у 2014 році – 354966 млн. грн., у 2015 році – 531505 млн. грн., у 2016 році – 612111 млн. грн., у 2017 році – 787474 млн. грн., у 2018 році – 920808 млн. грн. Доходи місцевих бюджетів за аналізований період збільшилися на 162381 млн. грн. і становили: у 2014 році – 101101 млн. грн., у 2015 році – 120462 млн. грн., у 2016 році – 170748 млн. грн., у 2017 році – 229495 млн. грн., у 2018 році – 263482 млн. грн. Збільшення доходів з 2016 року пов'язано із збільшенням надходжень до бюджету, що у свою чергу пов'язано із

збільшенням розміру мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму та відповідно збільшенням податків і зборів, обов'язкових платежів.

Відповідно до Бюджетного кодексу, Державний бюджет складається з двох фондів: загального та спеціального. До загального фонду відносять кошти, що призначені для реалізації загальних функцій, а до спеціального - кошти, що мають конкретне призначення, у тому числі позабюджетні кошти бюджетних установ та організацій. Тому, у *табл. 2.8-2.9* проаналізуємо доходи загального та спеціального фондів Державного бюджету за 2014-2018 рр.

Таблиця 2.8

Доходи загального фонду Зведеного бюджету України у 2014-2018 рр., млн. грн.

Показники	Роки					Абсолютне відхилення, у 2018 р. порівняно з 2014 р., +,-	Темп приросту у 2018 р. порівняно з 2014 р., %
	2014	2015	2016	2017	2018		
Місцеві бюджети	80231	101575	146648	192671	234105	153874	191,79
Державний бюджет	308700	501091	571610	694510	828211	519511	168,29
Зведений бюджет	388931	602666	718258	887181	1062316	673385	173,14

Джерело: розроблено автором на основі даних ІБСЕД [13-15], Державної казначейської служби України [46]

З *табл. 2.8* можемо зробити висновки, що доходи загального фонду мають динаміку до зростання, вони зросли на 673385 млн. грн., або на 173,14%. Збільшення доходів загального фонду зведеного бюджету за досліджуваний період відбулося завдяки: зростанню доходів загального фонду місцевих бюджетів на 153874 млн. грн., або на 191,79%; зростанню доходів загального фонду Державного бюджету України на 519511 млн. грн., або на 168,29%.

З *табл. 2.9* зробимо висновки про те, що доходи спеціального фонду бюджету України мають динаміку до зростання. Так, доходи спеціального фонду Зведеного бюджету України в цілому збільшилися на 54838 млн. грн., або на 81,68 %. В тому числі, збільшення відбулося за рахунок збільшення доходів спеціального фонду

місцевих бюджетів – на 8467 млн. грн., або на 40,57 % та державного бюджету – на 46331 млн. грн., або на 100,14 %.

З табл. 2.8 - 2.9 видно, що доходи загального фонду Зведеного бюджету України за аналізований період зростали і становили: у 2014 році – 388931 млн. грн., у 2015 році – 602666 млн. грн., у 2016 році – 718258 млн. грн., у 2017 році – 887181 млн. грн., у 2018 році – 1062316 млн. грн. Доходи спеціального фонду Зведеного бюджету України також мали тенденцію до зростання і становили: у 2014 році – 67136 млн. грн., у 2015 році – 49301 млн. грн., у 2016 році – 64601 млн. грн., у 2017 році – 129788 млн. грн., у 2018 році – 121974 млн. грн.

Таблиця 2.9

Доходи спеціального фонду Зведеного бюджету України у 2014-2018 рр., млн. грн.

Показники	Роки					Абсолютне відхилення, у 2017 р. порівняно з 2013 р., +,-	Темп приросту у 2017 р. порівняно з 2013 р., %
	2014	2015	2016	2017	2018		
Місцеві бюджети	20870	18887	24100	36824	29337	8467	40,57
Державний бюджет	46266	30414	40501	92964	92597	46331	100,14
Зведений бюджет	67136	49301	64601	129788	121974	54838	81,68

Джерело: розроблено автором на основі даних ІБСЕД [13-15], Державної казначейської служби України [46]

На рис. 2.4 проаналізуємо зміну динаміки доходів загального і спеціального фондів Зведеного бюджету України у 2014-2018 рр.

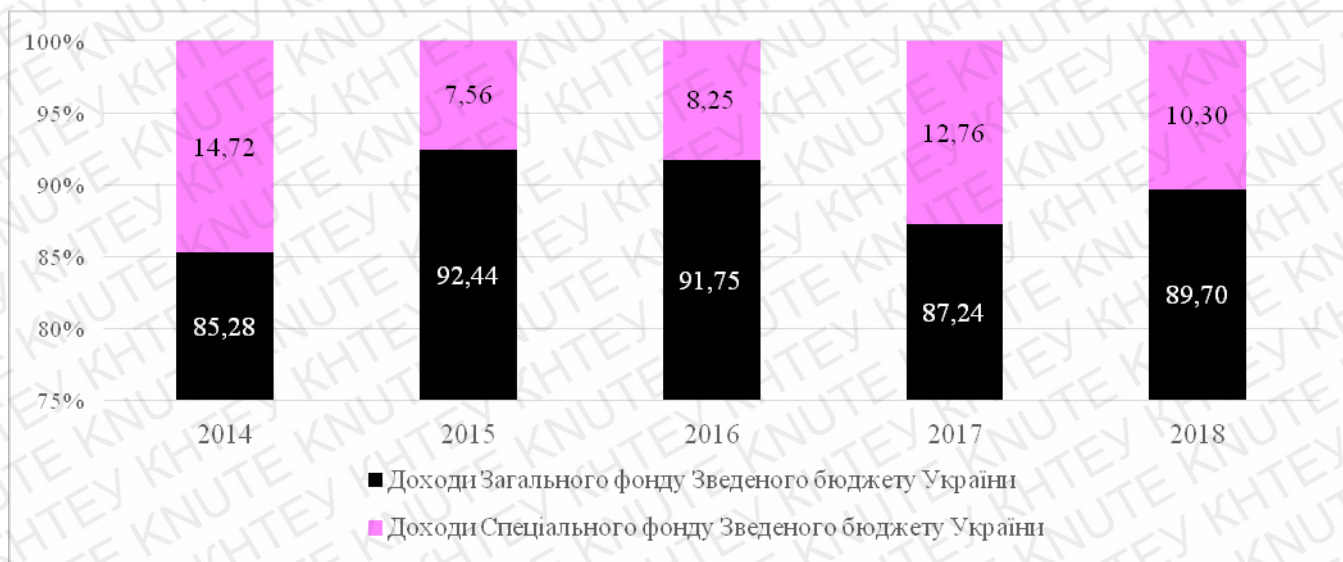

Рис. 2.4. Динаміка доходів загального та спеціального фондів Зведеного бюджету України у 2014-2018 рр., %

Джерело: розроблено автором на основі даних Державної казначейської служби України [46]

З рис. 2.4 видно, що у 2014-2018 рр. 85,28- 92,44% займають доходи загального фонду бюджету. Зокрема, найбільшу частку доходи загального фонду займають у 2015 році (92,44%), а найменшу у 2014 році (85,28%), у 2018 році частка дорівнює 89,7%. Щодо спеціального фонду, то тут частка коливається від 7,56% у 2015 році до 14,7% у 2014 році, у 2018 році частка доходів спеціального фонду становить 10,3%.

Основна специфіка доходів державного бюджету полягає у тому, що правильне їх формування та використання зумовлюють підвищення ефективності фінансово-економічного розвитку країни та призводить у майбутньому до подальшої стабільності. Виконання дохідної частини бюджету у 2015 році здійснювалось в умовах змін, внесених у податкове законодавство, які були спрямовані на покращення адміністрування платежів, створення більш рівних та справедливих умов оподаткування, а також підвищення наповнюваності бюджету [28].

У табл. 2.10 проаналізуємо динаміку доходів Державного бюджету України у 2014-2018 рр.

Таблиця 2.10

Динаміка доходів Державного бюджету України у 2014-2018 рр., млн. грн.

	Роки	Абсолютне	Темп приросту
--	------	-----------	---------------

Показник	2014	2015	2016	2017	2018	відхилення, у 2018 р. порівняно з 2014 р., +,-	у 2018 р. порівняно з 2014 р., %
Податкові надходження	280178	409418	503879	627154	753815	473637	169,05
Неподаткові надходження	68355	119960	103644	128579	164683	96328	140,92
Інші доходи	6433	2127	4588	31741	2310	-4123	-64,09
Всього доходів без урахування міжбюджетних трансфертів	354966	531505	612111	787474	920808	565842	159,41
Міжбюджетні трансферти	2118	3144	4172	5968	7306	5188	244,95
Разом	357084	534649	616283	793442	928114	571030	159,91

Джерело: розроблено автором на основі даних ІБСЕД [13-15], Державної казначейської служби України [46], Державної фіскальної служби [47]

З табл. 2.10 можна зробити наступні висновки. Показники доходів Державного бюджету України мають динаміку до зростання. Зокрема, податкові надходження за 2014-2018 рр. зросли на 473637 млн. грн., або на 169,05%, неподаткові надходження зросли на 96328 млн. грн., або на 140,92%. Високий темп приросту мають міжбюджетні трансферти, які за аналізований період зросли на 5188 млн. грн., або на 244,95%. Від'ємний темп приросту мають інші доходи (доходи від операцій з капіталом, цільові фонди), які за період 2014-2018 рр. зменшились на 4123 млн. грн., або на 64,09%. Загалом доходи державного бюджету (з урахуванням міжбюджетних трансфертів) за аналізований період зросли на 571030 млн. грн., або на 159,91%.

Від величини та динаміки доходів державного бюджету залежить рівень забезпеченості держави ресурсами для виконання покладених на неї функцій. Найважливішим методом акумуляції державою внутрішніх джерел формування доходів бюджету є податковий. За допомогою податків держава примусово акумулює частину новоствореної додаткової вартості, яка втілюється у процесі формування доходів різних соціальних груп. Важливим при формуванні доходів державного бюджету залишається оцінка рівня перерозподілу ВВП через державний бюджет, оптимізація співвідношення між різними видами надходжень до бюджету, а також

визначення пропорцій концентрації доходів державного бюджету за рахунок основних бюджетоутворюючих податків.

У табл. 2.11 проаналізуємо структуру доходів Державного бюджету України у 2014-2018 рр. Загалом структура доходів державного бюджету характеризується переважанням питомої ваги податкових надходжень (табл. 2.11), відсоткове співвідношення яких змінюється щороку впродовж аналізованого періоду. Податки, як джерело наповнення дохідної частини державного бюджету, є основним фактором визначення та планування розвитку держави в майбутньому, тобто у виборі стратегії державної політики [21, с. 33].

Найбільшу питому вагу у структурі доходів Державного бюджету України займають податкові надходження – від 76,58 до 81,86%. Неподаткові надходження складають від 16,21 до 22,44%, інші доходи – 0,25-4%, міжбюджетні трансферти – 0,59-0,79%. У 2018 році порівняно з 2014 роком збільшується частка податкових надходжень на 3,4%, а також збільшується частка міжбюджетних трансфертів – 0,2%. Частка неподаткових надходжень зменшилась на 1,26%, інших доходів на 1,55%.

Таблиця 2.11

Структура доходів Державного бюджету України у 2014-2018 рр., %

Показник	Роки					Абсолютне відхилення, у 2018 р. порівняно з 2014 р., +/-	Темп приросту у 2018 р. порівняно з 2014 р., %
	2014	2015	2016	2017	2018		
Податкові надходження	78,46	76,58	81,76	79,04	81,86	3,40	4,34
Неподаткові надходження	19,14	22,44	16,82	16,21	17,88	-1,26	-6,56
Інші доходи	1,8	0,4	0,74	4	0,25	-1,55	-86,06
Всього	99,41	99,41	99,32	99,25	99,21	-0,20	-0,20
Міжбюджетні трансферти	0,59	0,59	0,68	0,75	0,79	0,20	33,42
Разом	100	100	100	100	100	-	-

Джерело: розроблено автором на основі даних ІБСЕД [13-15], Державної казначейської служби України [46]

Зважаючи на частку податкових надходжень у структурі бюджету, слід зауважити, що податкове навантаження є одним з основних фінансово-бюджетних

показників, який суттєво впливає як на дохідну частину бюджетів усіх рівнів, так і на економічні процеси держави та адміністративно-територіальних одиниць.

У табл. 2.12 проаналізуємо динаміку доходів місцевих бюджетів України у 2014-2018 рр. Доходи місцевих бюджетів зростають на 330719 млн. грн., або на 142,72%. Зокрема, збільшення відбулося за рахунок зростання податкових надходжень на 145198 млн. грн., або на 166,26%, неподаткових надходжень – 15775 млн. грн., або на 128,69%, інших доходів на 1408 млн. грн., або на 93,31%, міжбюджетних трансфертів на 168338 млн. грн., або на 128,89%. Як відомо, у зростання фінансової самостійності місцевих бюджетів проявляється у збільшенні частки власних доходів територіальних громад. При цьому навантаження на державний бюджет є невисоким.

Місцеві бюджети є основним джерелом, за допомогою якого задовольняються потреби суспільства. Система формування місцевих бюджетів характеризується високим рівнем залежності їх дохідної бази від надання трансфертів із державного бюджету. У сучасних умовах надзвичайно важливого значення набувають обсяг та склад дохідної частини. Збільшення доходів місцевих бюджетів обумовлено тим, що в умовах товарно-грошових відносин органи місцевого самоврядування можуть повноцінно виконувати свої функції лише за умови наявності фінансових ресурсів. Ключову роль у створенні самостійних місцевих бюджетів відіграють їхні доходи, практика та способи формування яких визначають рівень розвитку та стабільність кожного окремого регіону, а отже, і всієї економіки держави. У зв'язку з цим актуальним є визначення напрямів реформування державної політики України, пов'язаних з децентралізаційними процесами, у тому числі і децентралізація фінансів.

Таблиця 2.12

Динаміка доходів місцевих бюджетів України у 2014-2018 рр., млн. грн.

Показник	Роки					Абсолютне відхилення, у 2018 р. порівняно з 2014 р., +/-	Темп приросту у 2018 р. порівняно з 2014 р., %
	2014	2015	2016	2017	2018		
Податкові надходження	87334	98218	146902	201005	232532	145198	166,26
Неподаткові	12258	20129	21859	25973	28033	15775	128,69

надходження							
Інші доходи	1509	2115	1987	2517	2917	1408	93,31
Всього	101101	120462	170748	229495	263482	162381	160,61
Міжбюджетні трансферти	130601	173980	195395	272603	298939	168338	128,89
Разом	231702	294442	366143	502098	562421	330719	142,73

Джерело: розроблено автором на основі ІБСЕД [13-15], Державної казначейської служби України [46]

В даний час в умовах впровадження політики фінансової децентралізації виокремлюються специфічні ризики фіскальної децентралізації, які впливають на формування доходної бази місцевих бюджетів, а саме: неправильне визначення повноважень, які мають бути передані на місцевий рівень; недостатність обсягу доходів для забезпечення власних і делегованих повноважень [58, с. 235], а також законодавчий перерозподіл податкових доходів на користь державного бюджету (25% ПДФО); обмеженість у самооподаткуванні місцевих територіальних громад. Бюджетна децентралізація в Україні, незважаючи на збільшення номінального надходження місцевих бюджетів, що зумовлено інфляційним чинником та зміною методики визначення міжбюджетних трансфертів, не призвела до суттєвого збільшення власних фінансових ресурсів місцевих органів влади.

У табл. 2.13 проаналізуємо структуру доходів місцевих бюджетів України у 2014-2018 рр. У структурі доходів місцевих бюджетів найбільшу питому вагу складають міжбюджетні трансферти – 53-59 %, податкові надходження – 33,36-41,34 %, неподаткові надходження – 5,17-6,84 %, інші доходи – менше 1 %. У 2018 році порівняно з 2014 роком збільшується частка податкових надходжень на 3,65%, зменшується частка неподаткових надходжень на 0,31%, зменшується частка інших доходів на 0,13%, та міжбюджетних трансфертів на 3,22%.

Таблиця 2.13

Аналіз структури доходів місцевих бюджетів України у 2014-2018 рр., %

Показник	Роки					Абсолютне відхилення, у 2018 р. порівняно з 2014 р., +,-	Темп приросту у 2018 р. порівняно з 2014 р., %
	2014	2015	2016	2017	2018		
Податкові	37,69	33,36	40,12	40,03	41,34	3,65	9,70

надходження								
Неподаткові надходження	5,29	6,84	5,97	5,17	4,98	-0,31	-5,78	
Інші доходи	0,65	0,72	0,54	0,5	0,52	-0,13	-20,21	
Всього	43,63	40,91	46,63	45,71	46,85	3,22	7,38	
Міжбюджетні трансферти	56,37	59,09	53,37	54,29	53,15	-3,22	-5,71	
Разом	100	100	100	100	100,0	0	0	

Джерело: розроблено автором на основі даних ІБСЕД [13-15], Міністерства фінансів України [45], Державної казначейської служби України [46]

Здійснення процесу фінансової децентралізації полягає у необхідності посилення самостійності органів місцевого самоврядування та збільшення частки власних доходів місцевих бюджетів. Необхідне подальше реформування міжбюджетних відносин, що пов'язані з унормуванням подальшого розподілу та збалансування джерел надходжень між державним та місцевими бюджетами, повноваженнями органів влади та ресурсами для їх виконання, формування дієвого механізму контролю використання бюджетних коштів [60].

Виконання дохідної частини державного бюджету носить важливе прикладне значення. Розмір бюджету характеризує рівень економічного розвитку країни, тоді як ефективність бюджетного процесу визначає економічну та соціальну стабільність в суспільстві, відповідність життєвого рівня населення загальноприйнятим соціальним стандартам. У табл. 2.14 проаналізуємо фактичне виконання запланованих показників Зведеного бюджету України у 2014-2018 рр.

Таблиця 2.14

Аналіз фактичного виконання запланованих показників Зведеного бюджету України у 2014-2018 рр., млн. грн.

Показник	Роки									
	2014		2015		2016		2017		2018	
	План	Факт	План	Факт	План	Факт	План	Факт	План	Факт
Податкові надходження	387169	367512	496638	507636	634404	650782	824099	828159	989830	986348
Неподаткові надходження	93700	80613	130409	140090	130559	125503	158193	154552	198740	192716
Інші доходи	9989	7942	9368	4241	16618	6574	27529	34258	11022	5226
Разом	490858	456067	636415	651967	781581	782859	1009821	1016969	1199592	1184290

Джерело: розроблено автором на основі даних Закону України про Державний бюджет на відповідний рік [3-8], ІБСЕД [13-15] Міністерства фінансів України [45], Державної казначейської служби України [46]

З табл. 2.14 зробимо наступні висновки. Доходів Зведеного бюджету у 2014 році при плані 490858 млн. грн. фактично отримано 456067 млн. грн., або 92,91% від запланованих показників. У 2015 році при плані 636415 млн. грн. фактично отримано 651967 млн. грн., або 102,44 % від запланованих показників. У 2016 році при плані 781581 млн. грн. фактично отримано 782859 млн. грн., або 100,2% від запланованих показників. У 2017 році при плані 1009821 млн. грн. фактично отримано 1016969 млн. грн., або 100,7 % від запланованих показників. У 2018 році при плані 1199592 млн. грн. фактично отримано 1184290 млн. грн., або 98,72% від запланованих показників. В цілому в останні роки (2015-2017 рр.) фактичні показники отримання доходів перевищують заплановані, що є позитивним для бюджетної системи. Однак у 2018 році спостерігається недоотримання доходів Зведеного бюджету на 1,28%, або 15302 млн. грн. На рис. 2.5 проаналізуємо виконання фактичних показників Зведеного бюджету України порівняно із запланованими за 2014-2018 рр.

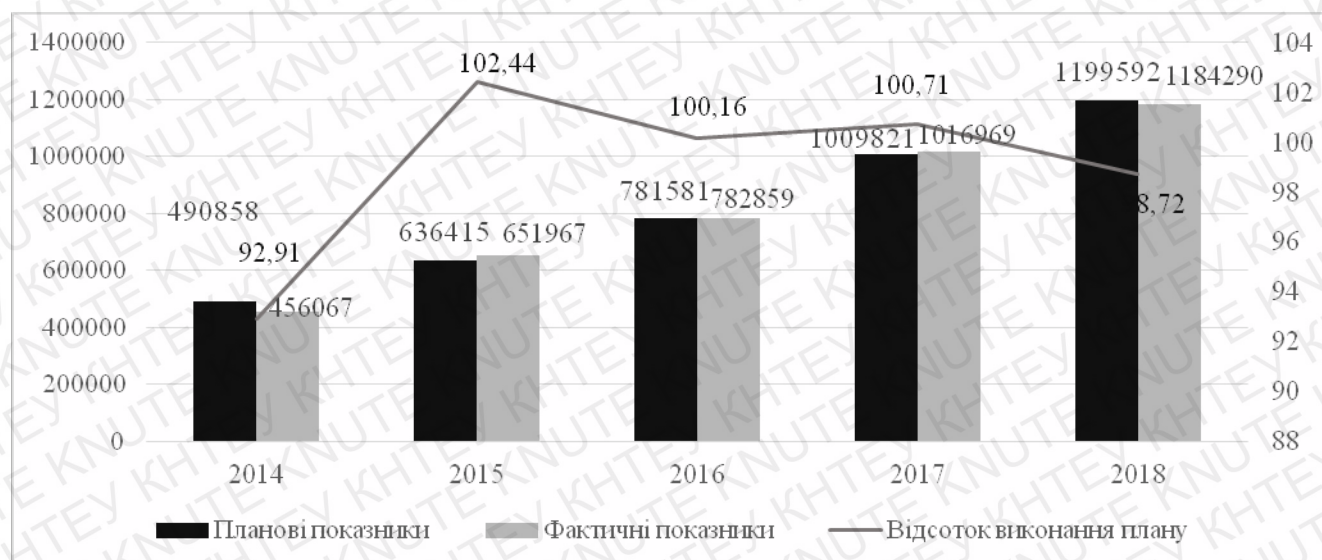

Рис. 2.5. Аналіз виконання фактичних показників Зведеного бюджету України порівняно із запланованими у 2014-2018 рр., млн. грн.

Джерело: розроблено автором на основі даних Закону України про Державний бюджет на відповідний рік [3-8], ІБСЕД [13-15] Міністерства фінансів України [45], Державної казначейської служби України [46]

З рис. 2.5 бачимо, що у 2015-2017 рр. є перевиконання плану надходжень доходів Зведеного бюджету України. У 2018 році спостерігається незначне недовиконання плану на 1,28%.

В результаті аналізу виконання дохідної частини державного бюджету можна зробити наступні висновки. Найбільшу питому вагу у структурі доходів Державного бюджету України складають податкові надходження – від 77 до 81%. Неподаткові надходження складають від 16 до 22%, інші доходи – 0,25-4%, міжбюджетні трансферти – близько 1%. У структурі доходів місцевих бюджетів найбільшу питому вагу складають міжбюджетні трансферти – 53-59%, податкові надходження – 33-41%, неподаткові надходження – 5-7%, інші доходи – менше 1%. У 2014 р. фактичні показники отримання доходів менші від запланованих, проте у 2015-2017 рр. ситуація покращилася і відсоток виконання запланованих показників складає більше 100%. У 2018 році відсоток виконання плану доходів Зведеного бюджету України становить 98,72%.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ У СИСТЕМІ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

3.1. Проблемні аспекти формування дохідної частини бюджету

Доходи бюджету є базою для виконання бюджетних програм. За допомогою стратегічного бюджетного прогнозування виникає можливість передбачити надходження бюджету, удосконалити бюджетно-податкову політику, скорегувати довгострокові цілі та завдання фінансово-економічного розвитку країни з урахуванням усіх змін. Система планування державних видатків базується на мінімальних державних стандартах, нормативах фінансових витрат на надання державних послуг і єдиних методологічних засадах розрахунку мінімальної бюджетної забезпеченості [71, с. 105-129]. Враховуючи економічні перетворення доцільним є використання системного підходу до оцінки ефективності та раціональності формування доходів бюджету.

Нижче наведені основні фактори, що впливають на доходи бюджету:

- темпи росту доходів державного бюджету перевищують темпи зростання ВВП, що веде до зниження еластичності доходів (так, у 2016 р. еластичність податкових доходів склала лише 94,2%);
- значний тіньовий сектор веде до скорочення податкової бази, ухилення від оподаткування;
- фінансові та економічні кризи, воєнні конфлікти, інфляційні процеси;
- недосконалість бюджетного планування й прогнозування доходів, завищення планових показників, інколи з політичною метою;
- значні квазіфіскальні операції, тобто фінансові операції, які проводяться в завуальованому вигляді державними підприємствами, центральним банком, котрі не відображаються в бюджеті, проте мають фіскальний характер і перешкоджають

відкритості бюджетного процесу (стосовно доходів бюджету - це списання податкових заборгованостей, надання податкових пільг);

– неповне оприлюднення планових і звітних даних по видах доходів бюджету, по втратах внаслідок пільг, що знижує прозорість бюджету і викликає, в свою чергу, ризики низької фіскальної поведінки платників;

– відсутність взаємоузгодженої дії контролюючих фінансових органів щодо формування податкових і неподаткових доходів бюджету, а також оприлюднення результативності бюджетного та податкового контролю та її фактичної реалізації [51].

Проблеми формування податкових надходжень, як найважливішої складової доходів бюджету, виникають також під впливом глобалізації економіки, зокрема, електронної комерції та електронних грошей, які знижують податкову базу; трансфертного ціноутворення, офшорних зон, які ведуть ще більше до ухилення від сплати податків. Оскільки уникнути повністю негативного впливу цих факторів в глобалізованому світі неможливо, то варто розробляти на загальнодержавному рівні заходи щодо їх мінімізації.

Отже, основними проблемами формування податкових надходжень є:

– ухилення від сплати податків не тільки підприємств, які по різних причинах не мають можливості сплачувати податки, але й поширюється тенденція до несплати податків фінансово здорових підприємств;

– зі зростанням ставок податків, що збільшило надходження до бюджету коштів, паралельно зростає соціальна напруга в суспільстві, що почала виражатися в недовірі до дій державного апарату, тому випадків ухилення від сплати податків та існування тіньових схем ведення бізнесу стало значно більше;

– відтік іноземних інвестицій та нестабільність національної валюти почали призводити до скорочень на підприємствах, зменшення обсягів їх виробництва або взагалі їх закриття;

– зменшилися надходження рентної плати за транспортування;

– значне зменшення податку на міжнародну діяльність та зовнішні операції, що пов'язане зі зменшенням обсягів зовнішньоторговельних операцій.

При цьому також зазнала змін і структура податків: внаслідок різкого скорочення обсягів імпорту відбулося зменшення частки ввізного мита та відповідне збільшення частки вивізного у загальній структурі податків [41].

Основні проблеми формування неподаткових надходжень:

- високий рівень адміністративного тиску, який виявляється при стягненні адміністративних зборів та платежів;
- зменшення доходів від власності та підприємницької діяльності до державного бюджету, причиною якого стала відсутність коштів, що перераховуються до бюджету НБУ [50];
- зменшення надходженням адміністративних зборів і платежів.

Наступною статтею доходів є дохід від операцій з капіталом, що у 2016 році дещо збільшився порівняно з 2015 роком на 11%, а у 2015 році значно зменшився порівняно з 2014 роком. Основною причиною цього є збільшення майже удвічі надходжень від реалізації державних запасів товарів. Найбільші обсяги надходжень від реалізації державних запасів товарів пояснюються політикою держави щодо формування та управління певними видами товарів з метою регулювання внутрішнього попиту та цін на певні види товарів. У першу чергу це стосується зернових. Низькі обсяги доходів від операцій з капіталом у загальній структурі доходів бюджету зумовлені відсутністю ринку землі та нерозвиненістю ринків як матеріальних, так і нематеріальних активів.

Однією з причин зменшення надходжень до державного бюджету є наявність значної кількості податків та зборів, з незначним фіскальним значенням, лівова частини яких зовсім не впливає на збільшення дохідної частини бюджету. Недоотримання доходів є загальною проблемою виконання бюджету навіть у розвинутих країнах. На зменшення надходжень до Державного бюджету України впливає спад обсягів промислового виробництва, спричинений неможливістю втримати працівників на території України, що, в свою чергу, може призвести до невиконання дохідної частини бюджету, бо чим менші обсяги виробництва, тим менше надходить платежів від господарюючих суб'єктів до бюджету. Також з метою забезпеченості рівномірності надходжень та забезпечення диференціації в

державний бюджет наповнення дохідної частини бюджету повинно йти з різноманітних джерел для більшої стабілізації, рівноваги економічної системи [53].

Отже, основними проблемами формування доходів бюджету України є:

- низький рівнем обґрунтованості та прогнозованості дохідної частини як місцевих бюджетів так і державного бюджету;
- збільшення податкових надходжень за рахунок платників податків, тобто за рахунок знаходження нових джерел оподаткування і підвищення ставок податків, що в першу чергу призводить до ухилення сплати податків і ненадходження доходів;
- високий рівень централізації бюджетних ресурсів, що призводить до неефективності виконання дохідної частини місцевих бюджетів;
- економічна необґрунтованість планових показників (зокрема, завищені показники доходів бюджету, які не мають під собою економічного підґрунтя, що призводить до низького рівня фактичного виконання бюджету);
- наявність постійних протиріч між загальнодержавними, регіональними, корпоративними та особистими інтересами в частині формування доходів бюджету (проблеми політики бюджетної децентралізації).
- відтік іноземних інвестицій та нестабільність національної валюти, що призводить до скорочень на підприємствах, зменшення обсягів їх виробництва або взагалі їх закриття [35];
- зростання інфляції, що перш за все відображається в імпортних товарах, і завдяки цьому відбувається зменшення ввезення товарів;
- ухилення від сплати податків не тільки підприємств, які по різних причинах не мають можливості сплачувати податки, але й поширюється тенденція до несплати податків фінансово здорових підприємств;
- зменшення надходжень рентної плати за транспортування;
- значне зменшення податку на міжнародну діяльність та зовнішні операції, що пов'язане зі зменшенням обсягів зовнішньоторговельних операцій;
- зменшення доходів від власності та підприємницької діяльності до державного бюджету, причиною якого стала відсутність коштів, що перераховуються до бюджету НБУ;

– зменшення надходженням адміністративних зборів і платежів [52].

Таким чином, ми виокремили проблемні аспекти формування дохідної частини Державного бюджету України. Для посилення фінансової спроможності бюджету перспективним вважаємо дослідження пріоритетних завдань бюджетної політики у процесі формування дохідної частини бюджету та пошук альтернативних шляхів надходжень до державного бюджету.

3.2. Пріоритетні завдання бюджетної політики у процесі формування дохідної частини бюджету

Формування дохідної і видаткової частин бюджету є головними компонентами бюджетного процесу, що здійснюється відповідно до діючого законодавства на основі прогнозних показників соціального та економічного розвитку країни. Запровадження програмно-цільового методу в Україні забезпечило визначення більш чітких цілей урядових програм які розроблені на отримання максимального результату у довгостроковій перспективі, створення нової системи підзвітності, яка безпосередньо пов'язана із результатами діяльності розпорядників бюджетних коштів.

В Україні формування державного бюджету на 2019 рік відбулося із застосуванням середньострокового бюджетного планування, що передбачає розробку бюджету на плановий і два наступні роки, взаємозв'язок стратегічного і бюджетного планування. Зазначене дає можливість для реалізації стратегічних пріоритетів фінансово-економічного розвитку країни.

Підвищення ефективності системи формування бюджету передбачає розробку прогнозів формування дохідної і видаткової частини з урахуванням траєкторій розвитку економічної ситуації в країні та впливу ендогенних факторів на формування бюджету. Стійкість бюджету підвищиться завдяки застосуванню якісних економічних прогнозів і передумов, покладених в основу бюджетного планування. Показник ефективності і результативності використання бюджетних коштів має

характеризуватись досягненням економічного і соціального ефекту при мінімальних обсягах використання бюджетних коштів.

Бюджетна політика є важливим інструментом державного регулювання суспільного розвитку, в процесі її формування здійснюється розробка основних напрямів використання бюджетних коштів.

Бюджетна політика відображає суспільний інтерес і через нього реалізуються функції та завдання держави, вона формується під час бюджетного процесу та передбачає визначення цілей та завдань з точки зору державних фінансів, розробку механізму наповнення дохідної частини бюджету, напрями використання бюджетних коштів, управління фінансами у сфері бюджету, здійснення за допомогою фінансово-бюджетних інструментів регулювання економічних і соціальних процесів [65].

Визначаючи бюджетну політику країни та напрями її здійснення, враховується ряд показників, які надалі забезпечать макроекономічну стабільність та розвиток країни в цілому. Макроекономічна стабільність, оптимальні структурні пропорції економіки, якість надання соціальних послуг, створення сучасних фінансових установ будуть покращені, якщо буде здійснена ефективна бюджетна політика.

Необхідною умовою оптимізації системи доходів Державного бюджету України є формування стабільної дохідної частини, яка б змогу реалізувати усі програми, надати послуги, реформувати міжбюджетні відносини. Оскільки на основі досліджених показників структури доходів Державного бюджету України видно, що основну частку складають податкові надходження, то вдосконалення діючої системи оподаткування буде мати найбільш вагомий вплив на подальше поліпшення системи доходів державного бюджету [66].

На етапі бюджетного планування необхідно координувати діяльність усіх органів влади, що забезпечить надійність та обґрунтованість планування. Однак несприятливою є ситуація, коли органи державної влади щороку прогнозують макропоказники, які різняться між собою. Так, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України займається прогнозуванням макропоказників, але при плануванні проекту бюджету України ці прогнозовані показники відрізняються від

запропонованих Міністерством фінансів України. Україна. А всі показники бюджету плануються на основі параметрів, визначених Міністерством фінансів України.

Бюджетно-податкова політика повинна бути спрямована на відновлення та стимулювання розвитку людського капіталу, враховуючи необхідність посилення конкурентоспроможності економіки. На рівень сплати податків і зборів в Україні впливає розмір податкових платежів, розмір покарання, ймовірність його виникнення, кількість державних благ, що надаються державою, рівень їх доступності тощо. Тому важливо посилити контроль за сплатою податків та платежів, а також рівномірного покарання усіх платників за несвоєчасність сплати. Надзвичайно важливо реалізувати інвестиційний потенціал бюджетно-податкової політики, що вимагає підвищення ефективності капітальних вкладень та розвитку механізму надання державних гарантій.

Зважаючи на той факт, що на сучасному етапі розвитку економіки України існує проблема збалансованості бюджетів, тому необхідно вжити заходів щодо збільшення доходів бюджету. Основними резервами збільшення дохідної частини бюджету є: ВВП; зменшення кількості дотацій, раціональне надання податкових пільг, посилення їх ефективності; зниження рівні тінізації економіки; зростання реальної заробітної плати; збільшення обсягів інвестицій в економіку країни; створення дієвого механізму управління державним майном [31, с. 258].

Система формування бюджету має бути збалансованою у середньостроковому та довгостроковому періодах, доцільним є удосконалення інституційного середовища та фінансового інструментарію планування та прогнозування бюджетних показників. На даному етапі економічного розвитку країни, враховуючи мету та завдання стратегії розвитку економіки, необхідним є розвиток інституційних засад бюджетної політики.

Згідно із Положенням основних напрямів бюджетної політики 2019-2021 років, підвищення її ефективності спрямоване на забезпечення економічного зростання та сталого розвитку суспільства, визначення пріоритетів використання бюджетних коштів, проведення виваженої та послідовної податкової та бюджетної політики, яка розрахована на середньострокову перспективу (додаток Е) [9].

Зробивши аналіз прогнозних показників Державного бюджету на 2020-2021 р. (додаток Ж), планується зростання валового внутрішнього продукту, темп приросту якого становитиме 11,9% у 2021 році відносно 2020 року. Темп зростання реального валового внутрішнього продукту за цей період прогнозується у розмірі 2,2%. Рівень безробіття також зменшиться на 2,4%, що є досить позитивним у реалізації основних напрямів бюджетної політики України. З бюджетної стратегії економічного зростання України на 2020-2024 роки (додаток И) можна побачити, що частка доходів зведеного бюджету у ВВП в 2020-2024 роках становитиме 32,38%, приріст реального ВВП 3,3%, індекс споживчих цін 8,5% [67].

Що стосується неподаткових платежів та операцій з капіталом, слід раціонально їх використовувати та покращити адміністрування платежів за спеціальне використання природних ресурсів, особливо в частині належного контролю за дотриманням законодавства при сплаті цих платежів. Вартим уваги є такий дохід держави, як надходження від приватизації. Кошти від продажу державного капіталу повинні використовуватися не на проїдання, а для створення нового капіталу в пріоритетних галузях економіки, для інноваційних технологій та розробок у державі.

В Україні важливим для застосування є узгодження питань приватизації стратегічних об'єктів. Таким чином, доходи від приватизації державних активів повинні бути спрямовані на стратегічні напрями економіки держави, особливо на розвиток промисловості та інновації. Вважаємо, що потрібно визначити не менше 75% застосування суми від приватизації на інвестування державою власної економіки. Тоді це забезпечить чітке відображення використання коштів та надходження від цього джерела. Необхідним та терміновим є створення чіткої, прозорої законодавчої бази з питань приватизації державної власності. Вважаємо за необхідне визначити об'єкти державної власності по кожній з галузей економіки України, із визначенням чітких критеріїв для з'ясування об'єктів, які не підлягатимуть приватизації як пріоритетні для держави. Це забезпечить прозорість процесів приватизації в Україні. Приватизація повинна стати інструментом стратегічного розвитку економіки країни і стимулювання пріоритетних галузей та соціальних реформ [31].

Оскільки ВВП є основним чинником забезпечення доходів Державного бюджету України, то варто в першу чергу забезпечити розвиток економіки держави, стимулювання зростання офіційного ВВП за рахунок інвестування в економіку та в розширене відтворення за умови, що залучені державою кошти у зовнішніх і внутрішніх кредиторів спрямовуються на інвестиції, а не на покриття бюджетного дефіциту.

Для уникнення проблемних аспектів формування доходів необхідно визначити та розробити пропозиції і заходи щодо усунення негативного впливу на фактори, що спричиняють виникнення ризиків дохідної бази бюджетів у вигляді бюджетної політики.

Головним напрямом мінімізації ризиків виконання доходів бюджетів має стати зменшення впливу на них за рахунок збільшення та розширення основних джерел надходжень. Шляхами зменшення бюджетних ризиків доходів бюджетів з урахуванням проведеного аналізу пропонуємо вважати наступні:

1. Боротьба з тіньовим сектором економіки. Збільшення податкових доходів бюджетів залежить від детінізації економіки. За розрахунками у 2018 році частка податкових надходжень місцевих бюджетів від ВВП складала 6,7%. Тому, при існуючому рівні тіньової економіки (40%) втрата місцевих бюджетів від цього у сфері податків становить: $(2982,9 * 0,4 * 0,067 = 79,4$ млрд. грн.) Тож, ми бачимо які великі втрати і наслідки від тінізації економіки. Серед основних напрямів детінізації оплати праці можна виділити наступні: зменшення навантаження на оплату праці податками та страховими внесками, посилення зв'язку між фактично сплаченими страховими внесками та розміром пенсійного забезпечення, підвищення відповідальності за ухилення від сплати податків, вдосконалення шляхів адміністрування податків, підвищення якості соціальних послуг тощо [57].

2. Зменшення заборгованості з виплати заробітної плати. Значний обсяг заборгованості з виплати заробітної плати є джерелом недоотримання відповідної частки доходів бюджетами.

3. Збільшення обсягу власних доходів бюджетів на місцевому рівні. Розширення власної дохідної бази місцевих бюджетів передбачає, що ПДВ варто

віднести до регулюючих податків і від них робити відрахування до відповідного місцевого бюджету. Вважаємо, що норматив відрахувань від ПДВ і податку на прибуток повинен бути установлений однаковий для всіх місцевих бюджетів для стимулювання розвитку економічного потенціалу територій (наприклад, по ПДВ 2% від контингенту).

4. Розвиток системи місцевих податків і зборів відповідно до зарубіжного досвіду. Резервом збільшення власних податкових доходів вважаємо також повернення до діючої раніше системи розподілу ПДФО тільки між рівнями місцевих бюджетів, без зарахування його до Державного бюджету України, оскільки даний податок впродовж тривалого часу є бюджетоутворюючим в регіонах, вимушена тимчасова трудова міграція працівників у столицю та великі міста веде до поповнення їх доходної бази, а не доходів місцевих бюджетів, де проживають постійно самі працівники та їхні родини.

5. Розвиток системи місцевих податків і зборів відповідно до зарубіжного досвіду з акцентом на майнове оподаткування. Враховуючи фіскальну значимість до реформування місцевого оподаткування таких податків як ринковий збір і податок з реклами, а також наявність доволі широкої бази оподаткування, вважаємо за доцільне знову ввести їх до складу місцевих податків і зборів. Виходячи із наявності специфічних об'єктів оподаткування за пропозицією місцевих органів влади і самоврядування на законодавчому рівні варто дозволити введення додаткових місцевих податків і зборів, окрім зафіксованих у Податковому кодексі України.

6. Скорочення обсягу податкових пільг. Доцільним є перегляд переліку і кількості податкових пільг, скасування неефективних, посилення контролю за цільовим використанням, регулярне оприлюднення інформації щодо втрат доходів внаслідок податкових пільг.

7. До заходів з мінімізації фіскальних ризиків, пов'язаних із діяльністю суб'єктів господарювання державного сектору економіки, можуть належати: підвищення ефективності функціонування державних підприємств; здійснення органами управління моніторингу фінансового стану державних підприємств та контролю за їх зобов'язаннями; визначення, кількісна оцінка фіскальних ризиків

згідно розробленої та затвердженої спеціальної методики [10], оприлюднення результатів та врахування в бюджетному менеджменті на всіх рівнях.

8. Вдосконалення економічного прогнозування і бюджетного планування шляхом застосування сучасних економіко-математичних методів з урахуванням реалій економічного становища в країні, можливостей використання внутрішніх фінансових ресурсів і виваженого підходу до залучення зовнішніх.

9. Посилення державного фінансового контролю шляхом взаємодії контролюючих органів, підвищення відповідальності учасників бюджетного процесу за вчинені правопорушення, оприлюднення результатів бюджетного контролю.

10. Зменшення корупційних ризиків за рахунок підвищення прозорості бюджетного процесу, залучення громадськості до управління ним [39].

11. Досягнення прозорості бюджетного менеджменту доходів, в тому числі і ризик-менеджменту шляхом використання зарубіжного досвіду щодо діяльності незалежних фіскальних інституцій, тобто незалежних державних установ, які мають повноваження критично оцінювати та в окремих випадках надавати поради з бюджетної політики та її ефективності (Парламентський бюджетний офіс, Фіскальні ради).

Перспективними напрямками удосконалення формування доходів державного бюджету можуть бути:

- дотримання об'єктивності під час формування дохідної частини бюджету;
- всебічне застосування автоматизованої системи аналізу та управління ризиками;
- забезпечення дієвості існуючих засобів податкового стимулювання економіки, оскільки традиційні інструменти не спрацьовують через адміністративні бар'єри;
- підвищення результативності виконання прогнозу основних макроекономічних показників, на основі яких формуються дохідна частина

державного бюджету, обсягів і темпів зростання ВВП, темпів інфляції, валютного курсу [64];

- недопущення проявів корупції у контролюючих органах;
- податкове стимулювання запровадження недержавної накопичувальної пенсійної системи у середньостроковій перспективі;
- зростання ставок акцизного оподаткування до рівня країн-членів ЄС у середньостроковій перспективі;
- запобігання незаконному відшкодуванню ПДВ та відмиванню коштів через офшорні зони;
- налагодження процесу оцінки (моніторингу) ефективності податкових пільг (втрат) бюджету за європейськими зразками;
- підтримка фіскальних заходів монетарними інструментами: здешевлення вартості та збільшення обсягів кредитування реального сектору економіки, подальшої лібералізації валютного регулювання та контролю, зменшення попиту на готівку та розвитку безготівкових розрахунків;
- дотримання принципів стабільності бюджетно-податкового законодавства [67];
- отримання іноземних кредитів для інвестування у інноваційні проекти, які у майбутньому забезпечать зростання економічного розвитку країни;
- використання середньострокового бюджетного планування, що призведе до більш ефективного та результативного використання бюджетних коштів.

Отже, підвищення ефективності системи формування доходів бюджету передбачає розробку прогнозів формування доходної частини з урахуванням траєкторій розвитку економічної ситуації в країні та впливу ендогенних факторів на її формування.

Врегулювання податкових надходжень – це досить глобальна та клопітка справа, можна звернути увагу на менш значимі фактори впливу на формування доходів, а саме: цільові фонди та доходи від операцій з капіталом. Це допоможе врегулювати надходження до бюджету держави, а також покращить фінансово-економічний її стан.

Як відомо, на стан доходів державного бюджету сучасності певним чином впливає зміна обсягів ВВП, військові дії на Сході України та втрата територій від анексії. Тому, необхідно знайти ефективні шляхи вдосконалення щодо формування доходів бюджету.

Формування доходів бюджету необхідно розглядати як взаємопов'язаний процес, який залежить від розвитку національної економіки і суспільного відтворення в цілому. Оскільки податкові надходження займають найбільшу частку у структурі доходів бюджету, то податкове навантаження є одним з основних фінансово-бюджетних показників, який значно впливає як на дохідну частину бюджетів усіх рівнів, так і на економічні процеси держави та адміністративно-територіальних одиниць. Від ступеня прогнозованості податкових надходжень, керованості процесу їх формування залежить фінансово-бюджетна збалансованість, ефективність бюджетної політики та її місце у системі інструментів фінансово-економічного регулювання економіки. Також важливо правильно визначати як макроекономічні, фіскальні та монетарні чинники впливають на обсяг та динаміку доходів бюджету і відповідно до цього здійснювати планування та прогнозування надходжень до бюджету. Побудова системи доходів і управління бюджетними ресурсами в цілому має відбуватись з урахуванням особливостей розвитку країни. Для забезпечення стабільності та рівноваги економічної системи, наповнення дохідної частини державного бюджету повинно здійснюватися з різних джерел [68].

Пріоритетні завдання бюджетної політики у процесі формування дохідної частини бюджету мають забезпечити розвиток та ефективність функціонування національної економіки, його інтеграцію до світового господарства. Необхідно переглядати практичні підходи до організації формування та виконання доходів бюджетів, проводити подальші пошуки з розробки та законодавчого запровадження більш поглибленого дієвого механізму щодо поєднання фінансово-економічних важелів з управління доходами бюджету.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження теоретичних та практичних питань формування доходів бюджету в системі фінансово-економічного регулювання зроблені наступні висновки:

1. Доходи бюджету є основою реалізації функцій держави. Сьогодні виникає необхідність розглядати дане поняття в системі фінансово-економічного розвитку країни як інтегровану сукупність економічних відносин, які виникають між державою, домогосподарствами та суб'єктами господарювання з приводу мобілізації фінансових ресурсів, що спрямовуються на забезпечення фінансово-економічного розвитку, зокрема підвищення темпів економічного зростання країни.

2. Державна політика у сфері формування доходів бюджету в зарубіжних країнах здійснюється із врахуванням рівня та динаміки економічного зростання, розвитку бюджетного механізму. В країнах з розвинутою економікою відбувається удосконалення інституційних засад формування доходів бюджету, в тому числі посилення взаємозв'язку річного і перспективного бюджетного планування, подальший розвиток механізмів податкового регулювання, застосування сучасних методів та інструментів адміністрування податкових надходжень.

3. Аналіз та оцінка практики формування дохідної частини бюджетів в зарубіжних країнах, свідчить про те, що бюджет Європейського Союзу та інших зарубіжних країн переважно формується за рахунок податкових надходжень, система яких є дуже розгалуженою і ефективною. Сьогодні можна говорити про такі характерні ознаки європейського оподаткування, як підвищення фіскальної орієнтованості податків на споживання, й особливо ПДВ, зменшення податкового навантаження на прибуток і об'єкти власності, акцент на використання перерозподільних можливостей персонального податку і платежів до державних соціальних фондів. Проаналізувавши практику формування доходів державного

бюджету в зарубіжних країнах, можна стверджувати, що ефективним досвідом для України було б запровадження таких заходів: збільшення ресурсів державного бюджету через скорочення зайнятості у бюджетній сфері, однак скорочення управлінського апарату має здійснюватися в рамках проведення адміністративної реформи і передбачати, що першочерговим його завданням є підвищення якості суспільних послуг, а не досягнення економії видатків бюджету; подолання високого рівня тінізації економіки її монополізації і корупції та збитковості легального підприємництва.

4. Бюджетні доходи формуються в результаті економічних відносин, що виникають між державою і підприємствами, установами, організаціями та громадянами у процесі формування централізованих грошових фондів. На динаміку та обсяг доходів державного бюджету впливає багато чинників, які умовно можна поділити на три групи: макроекономічні, фіскальні та монетарні. До основних макроекономічних факторів, що впливають на формування доходів Державного бюджету України можна віднести рівень ВВП, рівень інфляції, індекс споживчих цін, індекс цін виробників, сальдо торговельного балансу, рівень тіньової економіки, внутрішній та зовнішній державний борг. Фіскальними факторами, що безпосередньо впливають на доходи бюджету є рівень податкових ставок, недосконалість податкового законодавства та наявність значних пільг в оподаткуванні при низькій фінансовій дисципліні суб'єктів господарювання. Монетарними чинниками впливу на формування доходів бюджету є динаміка грошової бази, курс національної валюти.

5. На доходи Зведеного бюджету впливають такі показники як ВВП, експорт та імпорт товарів та послуг, сальдо торговельного балансу, загальна сума державного та гарантованого державою боргу, обсяг золотовалютних резервів. Із збільшенням ВВП відповідно зростають і обсяги доходів Зведеного бюджету України. Це пояснюється тим, що із ростом відповідної складової у структурі макропоказника збільшується і обсяг доходу бюджету. Аналізуючи дані за період 2014-2018 рр., можна побачити, що у 2015 році зростання ВВП на 26,4 % призвело до збільшення доходів зведеного бюджету на 42,97%. Проаналізувавши

темпи приросту золотовалютних резервів України та порівнявши їх з темпами приросту доходів зведеного бюджету, то можна побачити, що у 2014 році зростання обсягу золотовалютних резервів на 76,55% призвело до збільшення доходів бюджету на 42,97%.

6. За результатами проведеного дослідження можна зробити узагальнення, що між ВВП, державним боргом, сальдо експорту й імпорту товарів, обсягом золотовалютних резервів та загальним обсягом доходів зведеного бюджету існує сильний кореляційний зв'язок. Зазначена частка ВВП, що формує доходи зведеного бюджету і є результатом розподілу вартості ВВП між суб'єктами економіки, мобілізується до зведеного бюджету майже в незмінний спосіб – в розглянутому часовому інтервалі має місце її поліноміальна екстраполяція. У 2014-2018 роках спостерігаються суттєві зміни еластичності доходів бюджету відносно макроекономічних показників розвитку України.

7. З проведеного дослідження та побудови кореляційно-регресійної моделі, показники вказують на те, що зі збільшенням передбаченого темпу приросту ВВП та обсягу золотовалютних резервів доходи бюджету мають зрости; зі зменшенням рівня державного боргу та сальдо експорту й імпорту товарів доходи бюджету мають зменшитися.

8. Доходи державного бюджету є важливою складовою фінансової політики держави та дієвим макроекономічним регулятором, здатним позитивно впливати на досягнення цільових показників фінансово-економічного розвитку країни. Головне місце в їх структурі складають податкові надходження, їх питома вага коливається в межах 76,57% – 81,75%. Даний показник свідчить про те, що роль податкових платежів велика, оскільки ефективність виконання державою своїх функцій та добробут суспільства в цілому залежить від суми сплачених податків. Частка податкових надходжень за аналізований період коливалась в межах від 76,57% у 2015 р. до 81,22% у 2018 р., коли вона досягала найвищого значення. Зважаючи на частку податкових надходжень у структурі бюджету, слід зауважити, що податкове навантаження є одним з основних фінансово-бюджетних

показників, який суттєво впливає як на дохідну частину бюджетів усіх рівнів, так і на економічні процеси держави та адміністративно-територіальних одиниць.

9. Важливим показником є відсоток виконання плану дохідної частини бюджету. У 2014 р. фактичні показники отримання доходів менші від запланованих, проте у 2015-2017 рр. ситуація покращилася і відсоток виконання запланованих показників складає більше 100 %. У 2018 році відсоток виконання плану доходів Зведеного бюджету України становить 98,72%.

10. Основними проблемами формування доходів Державного бюджету України є неефективне бюджетне планування й прогнозування, на функціонування яких впливають ряд чинників: значні масштаби тіньового сектору економіки, інфляція та інфляційні очікування, нестабільність правового поля і неузгодженість законодавчих норм, неточність та часта змінюваність вхідних прогнозних параметрів, також до проблем відносимо високий рівень тінізації економіки, причинами поширення якого є хронічний дефіцит бюджету, збитковість легального підприємництва та корупція.

11. Головним напрямом мінімізації ризиків виконання доходів бюджетів має стати зменшення впливу на них за рахунок збільшення та розширення основних джерел надходжень. Шляхами зменшення бюджетних ризиків доходів бюджетів з урахуванням проведеного аналізу є: посилення боротьби з тіньовим сектором економіки; збільшення обсягу власних доходів бюджетів на місцевому рівні; розвиток системи місцевих податків і зборів відповідно до зарубіжного досвіду; скорочення обсягу податкових пільг; вдосконалення економічного прогнозування і бюджетного планування шляхом застосування сучасних економіко-математичних методів з урахуванням реалій економічного становища в країні, можливостей використання внутрішніх фінансових ресурсів і виваженого підходу до залучення зовнішніх; посилення державного фінансового контролю шляхом взаємодії контролюючих органів, підвищення відповідальності учасників бюджетного процесу за вчинені правопорушення, оприлюднення результатів бюджетного контролю; досягнення прозорості бюджетного менеджменту доходів,

в тому числі і ризик-менеджменту шляхом використання зарубіжного досвіду щодо діяльності незалежних фіскальних інституцій, тобто незалежних державних установ, які мають повноваження критично оцінювати та в окремих випадках надавати поради з бюджетної політики та її ефективності.

12. Передумовою розвитку системи формування доходів бюджету має стати узгодження бюджетної політики та загальнодержавних пріоритетів, посилення взаємозв'язку податкової політики із завданнями інвестиційної стратегії, зниження рівня податкового навантаження, удосконалення механізму надання податкових стимулів для розвитку інноваційної діяльності.

13. В умовах трансформаційних перетворень важливим є оптимізація структури дохідної частини бюджету, визначення основних напрямів бюджетно-податкової політики на середньо- та довгострокову перспективу, що посилить дієвість бюджетного регулювання.

14. У сучасних умовах розвитку економіки доцільним є визначення відповідних інституційних засад формування доходів бюджету, удосконалення системи бюджетного планування з урахуванням необхідності забезпечення належного рівня соціальних стандартів та економічного зростання країни, створення фінансових можливостей для відновлення інвестиційної активності, у тому числі шляхом подальшого проведення податкових перетворень з урахуванням динаміки макроекономічних показників.

15. Управління доходами бюджету – це складний процес, що включає в себе сукупність форм і методів організації доходів бюджету з метою своєчасності та повноти надходжень до бюджету. Проте, управління доходами Державного бюджету України протягом років незалежності відбувається неефективно, про що свідчать недовиконання планових показників, значні втрати бюджету від надання податкових пільг, неефективне управління податковим боргом, низький рівень організації праці суб'єктів управлінського процесу, а також високим рівнем недовіри платників податків до існуючої податкової системи, що негативно впливає на формування доходів державного бюджету, а в кінцевому результаті і

на ефективність їх використання та досягнення загальнодержавних цілей розвитку України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетний кодекс України: закон України від 08.07.2010 № 2150-VIII // Відомості Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
2. Методика оцінювання фіскальних ризиків, пов'язаних з діяльністю суб'єктів господарювання державного сектору економіки. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 11.01.2018 року №7. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/7-2018-%D0%BF>.
3. Про державний бюджет України на 2014 рік: Закон України від 16 січня 2014 р. № 719-VII// Верховна Рада України. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/719-18>
4. Про державний бюджет України на 2015 рік: Закон України від 28 грудня 2014 р. № 80-VIII// Верховна Рада України. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80-19>
5. Про державний бюджет України на 2016 рік: Закон України від 25 грудня 2015 р. № 928-VIII// Верховна Рада України. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/928-19>
6. Про державний бюджет України на 2017 рік: Закон України від 21 грудня 2016 р. № 1801-VIII// Верховна Рада України. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1801-19>
7. Про державний бюджет України на 2018 рік: Закон України від 7 грудня 2017 р. № 2246-VIII// Верховна Рада України. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-19>
8. Про державний бюджет України на 2019 рік: Закон України від 28 лютого 2019 р. № 80-VIII// Верховна Рада України. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2696-19>

9. Про основні напрями бюджетної політики на 2019-2021 роки : постанова / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63995
10. Бабич А. М., Павлова Л. Н. Державні та муніципальні фінанси/ А. М. Бабич, Л. Н. Павлова. - М.: Финанси, ЮНИТИ, 2010. – 687 с.
11. Базилевич В.Д. Державні фінанси: Навчальний посібник / В.Д. Базилевич, Л.О. Баластрик. – К.: Атіка, 2012. – 151 с.
12. Бюджетна система : підруч. / за наук. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. — К. : Центр учбов. літератури ; Тернопіль : Екон. думка, 2012. — 871 с.
13. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2014 рік / [Зубенко В. В., Самчинська І. В., Рудик А. Ю. та ін.]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-II) впровадження», USAID. — К., 2015. — 77 с.
14. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2015 рік / [Зубенко В. В., Самчинська І. В., Рудик А. Ю. та ін.]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-II) впровадження», USAID. — К., 2016. — 80 с.
15. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2016 рік / [Зубенко В. В., Самчинська І. В., Рудик А. Ю. та ін.]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-II) впровадження», USAID. — К., 2017. — 92 с.
16. Гаврилова Л. В. Формування бюджету в країнах із розвинутою економікою / Л. В. Гаврилова. // Інвестиції: практика та досвід. – 2018. – №16. – С. 46–51.
17. Горин В. П. Зарубіжний досвід регулювання доходів державного бюджету в умовах економічної нестабільності /В. П. Горин // Світ фінансів. – 2011. – №4(29). – С. 186–199.
18. Гусаревич Н.В. Адаменко І.П. Особливості формування дохідної частини державного бюджету у країнах ЄС з розвинутою економікою / Н.В.

Гусаревич, І.П. Адаменко // Інвестиції: практика та досвід. – 2018. - №12. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.investplan.com.ua/pdf/12_2018/4.pdf

19. Гусаревич Н.В. Державний бюджет в умовах трансформації економіки / Н. В. Гусаревич // Економічний вісник університету. - 2014. - Вип. 23(1). - С. 192-196.

20. Гусаревич Н.В. Формування доходів бюджету в умовах економічних перетворень / Н.В. Гусаревич // Економічний вісник університету. Переяслав-Хмельницький державний університет імені Григорія Сковороди. — 2016. — № 30/1. — С. 152—158.

21. Державна Казначейська Служба України: «Звіт про виконання Державного бюджету України за 2014- 2016 роки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/index>

22. Дем'янчук М. А. Дослідження зв'язку між макроекономічними показниками розвитку країни та податковими надходженнями / М. А. Дем'янчук, Н. Д. Маслій // Економічний форум. - 2017. - № 1. - С. 19-26. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2017_1_5.

23. Дем'янишин В. Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України: монографія /В. Г. Дем'янишин – Тернопіль: ТНЕУ, 2008. – 496 с.

24. Доходи бюджету України – Ціна держави. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cost.ua/budget/revenue/>

25. Дюк А. А. Формування системи видатків державного бюджету та їх оптимізація / А. А. Дюк // Ефективна економіка. – 2018. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ojs.dsau.dp.ua/index.php/efektyvna-ekonomika/article/view/1138>.

26. Загорський В. С. Бюджетна система та оподаткування в Україні: проблеми розвитку : монографія / В. С. Загорський // Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Львів. регіон. ін-т держ. упр. - Х. : ІНЖЕК, 2008. - 285 с. - Бібліогр.: с. 272-285. - укр.

27. Зварич О.В. Середньострокове прогнозування доходів бюджету та їх взаємозв'язок з макроекономічними показниками / О.В. Зварич // Фінанси України, 2011. – № 8. – С. 59–75.
28. Звіт про виконання Плану роботи Державної фіскальної служби України на 2015 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sta-sumy.gov.ua/data/files/131201.pdf>
29. Ідрисов Г. Бюджетна політика та економічний розвиток / Г. Ідрисов, С. Синельников-Мурылев // Вопросы экономики. – 2013. – № 8. – С. 35–59.
30. Ляшенко А. Х. Генезис методології фінансового планування та прогнозування в зарубіжних країнах/А. Х. Ляшенко // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2012. – № 5. – С. 199-202.
31. Касперович Ю. Доходи бюджету в умовах трансформаційних зрушень системи фінансово-економічного регулювання / Ю. Касперович // Економічний аналіз. - 2012. - Т. 10(2). - С. 254-259. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/escan_2012_10\(2\)_55](http://nbuv.gov.ua/UJRN/escan_2012_10(2)_55).
32. Кейнс Дж. М. Избранные произведения / Кейнс Дж. М.; пер. с англ.;— М., Экономика, 1993. – 540 с. 5. Экономика / Самуэльсон Пол Э., Нордхаус Вильям, Д., 18-е издание: Пер. с англ. – М.: ООО «И.Д.Вильямс», 2010. – 1360 с.
33. Карлін М.І. Фінанси країн Європейського Союзу/ М.І. Карлін // — К.: Знання, 2011. — 639 с.
34. Карлін М.І. Фінансова система України: Навчальний посібник / М.І. Карлін. – К.: Знання, 2007. – 324 с
35. Кир'язова Т. О. Доходи державного бюджету України: проблеми формування та можливі джерела збільшення / Т. О. Кир'язова, Н. І. Чулак // Економіка. Фінанси. Право. - 2017. - № 2/2. - С. 40-44
36. Кравець В. І. Бюджетна політика соціально-економічного розвитку країни / В. І. Кравець // Економічна наука. – 2018. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.investplan.com.ua/pdf/16_2018/10.pdf.
37. Крючкова Н.М. Податкова політика в системі макроекономічного регулювання : монографія / Н.М. Крючкова. – О. : Астропринт, 2011. – 174 с.

38. Маркуц Ю. І. Формування державного бюджету в розвинутих країнах світу та в Україні / Ю. І. Маркуц // Бізнес Інформ. - 2016. - № 11. - С. 222-227. [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2016_11_39.
39. Методика оцінювання фіскальних ризиків, пов'язаних з діяльністю суб'єктів господарювання державного сектору економіки. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 11.01.2018 року №7. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/7-2018-%D0%BF>.
40. Макогон В.Д. Бюджетна політика у країнах ЄС / В.Д. Макогон // Вісник КНТЕУ. — 2011. — № 6. — С. 36—46.
41. Нікітішин А. О. Податкові надходження: сучасний стан та роль у бюджетній політиці / А. О. Нікітішин, І. С. Хозінська, В. В. Пасічник. [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.rusnauka.com/32_PRNT_2013/Economics/3_149335.doc.htm.
42. Огонь Ц. Г. Доходи бюджету України: теорія та практика: Монографія. / Ц. Г. Огонь – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2003. – 580 с. : іл. – Бібліогр. : С. 514-542.
43. Офіційний сайт державної статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
44. Офіційний сайт Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://europa.eu>.
45. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.minfin.gov.ua/>.
46. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua>.
47. Офіційний сайт ДПС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/pokazniki-roboti/nahodjennya-podatktiv-i-zboriv--obovyaz/>
48. Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bank.gov.ua/statistic>

49. Пасічний М. Д. Бюджетно-податкова політика у країнах ЄС із трансформаційною економікою / М. Д. Пасічний // Економіка розвитку. - 2017. - № 2. - С. 30-39. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/escro_2017_2_6
50. Першко Л. Формування дохідної частини державного бюджету України в сучасних умовах / Л. Першко, Ю. Волошенюк // 2 (9). – 2017. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvmduce_2017_2_24.pdf.
51. Слободянюк Н. О. Проблеми формування дохідної частини місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації / Н. О. Слободянюк, М. О. Коніна // Економіка і суспільство Випуск 2 / 2016. – С. 611-616.
52. Слободянюк Н.О. Проблемні питання формування дохідної частини бюджету: сучасні реалії / Н.О. Слободянюк, К.І. Шиком // Глобальні та національні проблеми економіки. - 2017. - Випуск 15. - С.554-558.
53. Степанова В. О. Основні напрями формування доходів державного бюджету України / В. О. Степанова // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. - 2016. - № 3. - С. 116-120. [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vbumb_2016_3_21.
54. Стеців Л.П., Копилук О.І. Фінанси: навч. посіб. /Л. П. Стеців, О.І. Копилук - К.: Знання, 2007. 235 с.
55. Тарасюк М. В. Формування доходів бюджету в умовах трансформації економіки / М.В. Тарасюк// Вісн. Київ. нац. торг.-екон. ун-ту. 2015. № 5. С. 63–71.
56. Тарасюк М. В. Доходи бюджету в системі соціально-економічного розвитку України / М. В. Тарасюк, О. С. Сироветник // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. - 2018. - Вип. 21(2). - С. 93-97. [Електронний ресурс] - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2018_21\(2\)_21](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2018_21(2)_21).
57. Ткачик Ф.П. Удосконалення податкового контролю в Україні у контексті протидії ухиленню від оподаткування / Ф.П. Ткачик // Інфраструктура ринку. – 2017. – №4. – С. 133-137. – Режим доступу до ресурсу: http://www.market-infr.od.ua/journals/2017/4_2017_ukr/28.pdf

58. Філімошкіна І. О. Фінансові ресурси місцевих органів влади в умовах фінансової децентралізації/І. О. Філімошкіна // – Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук за спеціальністю 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» – ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана», Київ, 2018.

59. Фаріон М. М. Порівняльний аналіз джерел формування доходної частини бюджету країн ЄС та України. / М. М. Фаріон // Ефективна економіка. – № 8. – 2016 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua>

60. Федченко К. А. Механізми реформування міжбюджетних відносин в умовах економічної нестабільності / К. А. Федченко // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. - 2017. - № 4. - С. 135-138. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhdtu_econ_2017_4_25.

61. Фінанси: підручник / за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. К.: Знання, 2008. 611 с.

62. Хмарук Ю. В. Оцінка факторів впливу на доходи Державного бюджету України / Ю. В. Хмарук // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер. : Економіка. - 2011. - Вип. 16. - С. 82-91. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2011_16_14.

63. Чугунов І. Я. Теоретичні засади розвитку бюджетних відносин / І. Я. Чугунов// Вісник КНТЕУ. - 2011. - № 4. - С. 13-22.

64. Чугунов І. Я., Макогон В. Д. Бюджетно-податкова політика в умовах інституційних перетворень / І. Я. Чугунов, В.Д. Макогон // Вісн. Київ. нац. торг.-екон. ун-ту. 2014. № 4. С. 79–91.

65. Чугунов І. Я., Брижан К. В. Бюджетна політика в умовах трансформації економіки / І. Я. Чугунов, К.В. Брижан // Економічний вісник університету. - 2017. - Вип. 32(1). - С. 241-251.

66. Чугунов І. Я. Бюджетна політика економічного розвитку / А.В.Павелко, І.Я.Чугунов // Вісник КНТЕУ. – 2015. – № 2 (100). – С. 64–73.

67. Чугунов І. Я., Собчук С. І. Формування бюджетної політики економічного розвитку України / І.Я. Чугунов, С. І. Собчук // Вісник КНТЕУ. – 2018. - №3. - С. 103-116.
68. Чугунов І. Я., Пасічний М. Д. Бюджетно-податкова політика економічного розвитку / І. Я. Чугунов, М. Д. Пасічний // Науковий вісник Полісся. - 2018. - № 1 (13). - Ч. 1. С. 54-61.
69. Чугунов І. Я. Бюджетна політика в умовах економічних перетворень / І.Я. Чугунов, В.Д. Макогон // Економічний часопис-XXI. — 2016. — № 3—4 (2). С. 66—69.
70. Чугунова І.М. Доходи бюджету в системі фінансово-економічного регулювання /І.М. Чугунова / Збірник наукових праць студентів денної форми навчання «Розвиток фінансової системи України в сучасних умовах» – К.: КНТЕУ. – 2019. – с. 91- 97;
71. Шаповал С. Л. Формування бюджету у країнах з розвинутою економікою / С.Л. Шаповал // Проблеми та перспективи розвитку національних економік: від мікро- до макрорівня: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, (8 квітня 2016 р.) – Одеса: Міжнародний гуманітарний університет
72. Шевчук В. О. Вплив бюджету на макроекономічні показники України / В.О. Шевчук, Р.І. Копич // Фінанси України. – 2016. – № 3. – С. 3–12.
73. Юрій С. І. Бюджетна система України / С. І. Юрій, Й. М. Бескид. – К.: НІОС, 2015. – 400 с.
74. Budget of the U.S. Government [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.usa.gov/budget>
75. European Commission «Taxation trends in the European Union – Data for the EU Member States, Iceland and Norway» Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2016. – 308 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
76. Revenue Statistics 2018 – Japan [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.oecd.org/tax/revenue-statistics-japan.pdf>

Додаток А

Трактування дефініції «доходи бюджету»

№	Науковці	Визначення
1	Базилевич В.Д., Баластрик Л.О.	Державні доходи – це грошові відносини, які складаються між державою, юридичними і фізичними особами в процесі вилучення й акумуляції частини вартості ВВП у загальнодержавному фонді з метою їх подальшого використання, тобто для здійснення державою своїх функцій [11].
2	М. Карлін	Сукупність грошових надходжень до централізованого фонду фінансових ресурсів країни, що використовуються для виконання основних завдань і функцій держави [34, с. 53].
3	Ю. Пасічник	Частина обсягу централізованих фінансових ресурсів країни, які врегульовані її відповідними нормативними актами і необхідні для виконання функцій і завдань [72].
4	А. Бабич Л. Павлова	Частина національного доходу, що підлягає централізації до бюджетів різних рівнів у державі [10].
5	Спіфанов А.О., Дьяконова І.І., Сало І.В.	Доходи бюджету – це грошові відносини з приводу розподілу вартості, тобто це частина внутрішньо-валового ВВП, що використовуються державою для здійснення своїх функцій [72].
6	К. Павлюк	Частина фінансових ресурсів країни, що створюється у процесі перерозподілу і розподілу ВВП та зосереджується у бюджеті для забезпечення соціальних і економічних потреб населення [25].
7	О. Романенко, О. Родіонова	Економічні відносини, які виникають між державою та юридичними і фізичними особами в процесу формування бюджету держави.
8	Біла О.Г., Чуй І.Р.	Доходи бюджету пов'язані із сукупністю економічних відносин з приводу розподілу та перерозподілу ВВП з метою формування основного централізованого фонду грошових ресурсів держави.
9	В. Федосов	Кошти, що надходять у постійне користування державі на безповоротній основі та забезпечують стабільність формування бюджету країни і фінансування його видатків [61].
10	В. Демянишин	Об'єктивне економічне явище, пов'язане із сукупністю економічних відносин щодо розподілу і перерозподілу ВВП для формування централізованого фонду грошових коштів держави [23].
11	Загорський В.С., Вовчак О.Д., Благунов І.Г.	Доходи державного бюджету – здійснювані на підставі правових норм обов'язкові і добровільні надходження до бюджету, що використовуються державою для виконання своїх функцій [26].
12	С. Юрій П. Юхименко	Всі податкові, неподаткові та інші надходження до бюджету на безповоротній основі, залучення яких передбачено законодавством України [72].
13	Чугунов І. Я.	Доходи бюджету необхідно розглядати передусім як фактор, що впливає на сукупне споживання через вплив на рівень дохідності соціальних груп і видів економічної діяльності [63, 69].

Принципи ефективного фінансового управління

№	Принцип	Значення
1	Принцип єдності та принцип бюджетної точності	всі доходи і витрати співтовариства повинні бути включені в єдиний документ;
2	Принцип строковості (періодичності)	бюджет повинен прийматися на один бюджетний рік, а кошти заплановані на поточний бюджетний рік повинні бути використані протягом такого року;
3	Принцип рівноваги	прогнози, щодо надходжень на бюджетний рік повинні дорівнювати асигнуванням на цей рік;
4	Принцип одиниці обліку	бюджет планується й виконується в євро і рахунки відображаються у євро;
5	Принцип універсальності	загальний дохід може бути використаний для покриття загальних асигнувань бюджету, за винятком обмеженої кількості доходів, що виділяються на конкретні статті витрат. Всі доходи складають бюджет без коригування у відношенні один до одного;
6	Принцип специфікації	всі асигнування повинні здійснюватися з конкретною метою, щоб уникнути плутанини між ними;
7	Принцип раціонального управління фінансами	базується на принципах економічності, ефективності та дієвості;
8	Принцип прозорості (відкритості)	забезпечення доступності та надійності інформації про рахунки і реалізацію бюджетного процесу;

Джерело: складено автором за даними офіційного сайту Європейського Союзу [44]

Додаток В

Ставки податків в окремих країнах ЄС і Україні

Країна	ПДФО	Податок на прибуток	ПДВ
Франція	Прогресивна (5-ти ступенева) від 14 (для окремих виплат – від 0) до 45%, депозити і дивіденди – 12,8%	31%, МСП – 15%	20%, пільгові – 5,5% (в т.ч., ліки і медзасоби)
Німеччина	Прогресивна (5-ти ступенева) від 14 (для окремих виплат – від 0) до 45%, депозити і дивіденди – 25%	29,89%	19%, пільгові – 7% (в т.ч., ліки і медзасоби)
Іспанія	Прогресивна (5-ти ступенева) від 9,5 до 22,5%, депозити і дивіденди – 19%	25%	21%, пільгові – 10% (в т.ч., ліки і медзасоби)
Угорщина	15%, депозити і дивіденди – 15%	9%	27%, пільгові – 5% (в т.ч., ліки і медзасоби)
Польща	Прогресивна (2-ох ступенева) – 18 і 32%, депозити і дивіденди – 19%	19% МСП – 15%	23%, пільгові – 8% (в т.ч., ліки і медзасоби)
Румунія	10%, депозити – 10%, дивіденди – 5%	16%	19%, пільгові – 9% (в т.ч., ліки і медзасоби)
Словаччина	Прогресивна (2-ох ступенева) – 19 і 25%, депозити – 19%, дивіденди – 7%	21%	20%, пільгові – 10% (в т.ч., ліки і медзасоби)
Україна	18%, депозити – 18%, дивіденди – 9% і 5%	18%	20%, пільгові – 7% (в т.ч., ліки і медзасоби)

Джерело: складено автором за даними офіційного сайту Європейського Союзу [44]

Додаток Г

Характеристика середньострокового планування і прогнозування доходів у країнах Європейського Союзу

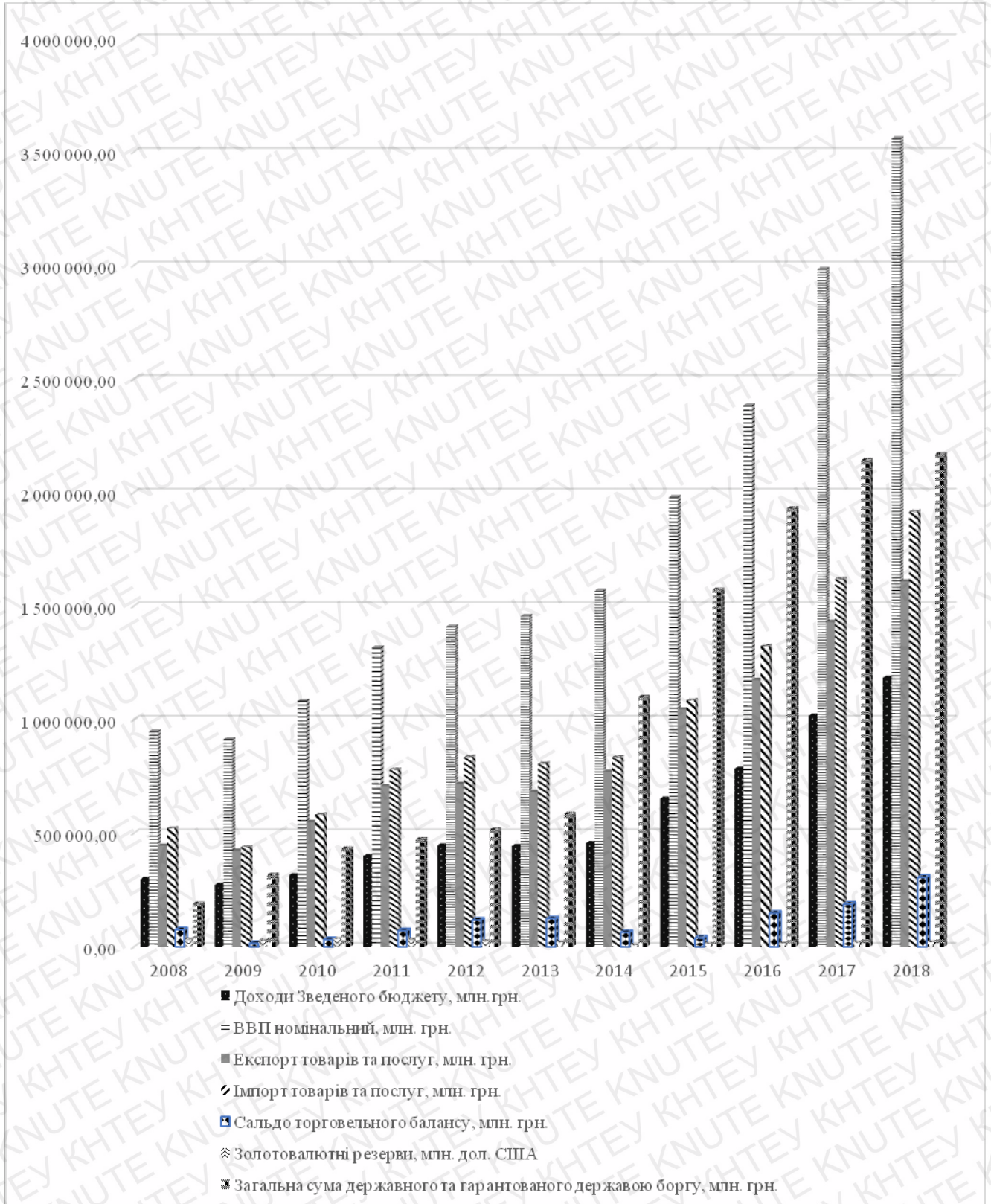
Назва держави	Період планування, років після поточного	Об'єкт таргетування середньострокового бюджетного планування і прогнозування	Ступінь впливу планування і прогнозування державного бюджету на бюджет поточного року
Австрія	4	ДЕФ, В	Високий
Бельгія	3	ДЕФ	Середній
Болгарія	3	ДЕФ, Б, В	Середній
Великобританія	2-5	ДЕФ	Високий
Данія	5	ДЕФ, В, Д	Середній
Естонія	4	ДЕФ, Б, В	Середній
Ірландія	4	ДЕФ, В	Високий
Іспанія	3	ДЕФ, В	Високий
Італія	3	ДЕФ, Б	Високий
Латвія	3	ДЕФ, Б, В, Д	Середній
Литва	3	ДЕФ	Високий
Мальта	3	ДЕФ, Б	Високий
Нідерланди	5	В	Високий
Німеччина	3	В, Д	Високий
Польща	3	ДЕФ, Б	Середній
Румунія	3	ДЕФ, Б	Низький
Словаччина	3	ДЕФ	Високий
Словенія	3	ДЕФ, Б	Високий
Угорщина	3	ДЕФ, Б, В	Високий
Фінляндія	4	ДЕФ, Б, В	Високий
Франція	3	ДЕФ, Б, В, Д	Високий
Чехія	3	ДЕФ	Високий
Швеція	3	ДЕФ, В	Високий

Примітки: ДЕФ – дефіцит бюджету, Б – державний борг, В – видатки, Д – доходи, Об'єкт таргетування – показник(и), який(і) вважається(ються) ключовим(и) при визначенні цілей розвитку державних фінансів у середньостроковому періоді.

Джерело: складено автором за даними офіційного сайту Європейського Союзу [44]

Додаток Д

Динаміка змін доходів Зведеного бюджету та основних макропоказників за 2008 - 2018 р.

Джерело: складено автором за даними офіційного сайту державної статистики України [43], Міністерства фінансів [45], Європейського Союзу [44]

Додаток Е

Основні завдання бюджетної політики на 2019-2021 роки

Граничний обсяг дефіциту державного бюджету	2,2% ВВП
Показник граничного обсягу державного боргу	< 56,0% ВВП
Граничний обсяг надання державних гарантій	3% доходів загального фонду Державного бюджету
Прожитковий мінімум на одну особу на місяць	з 1 січня 2019 р. — 1 853 грн, з 1 липня 2019 р. — 1 936 грн, з 1 грудня 2019 р. — 2 011 грн
Обсяг державних капітальних вкладень на розроблення та реалізацію державних інвестиційних проектів	> 1,8 млрд грн
Використання коштів позик для соціально-економічного розвитку	18 млрд грн

Джерело: складено автором за даними [9]

Додаток Ж

Динаміка прогнозних показників Державного бюджету на 2020-2021 роки

Показник	2020 р.	2021 р.	Абсолютне відхил., +/-	Темп приросту, +/-
Валовий внутрішній продукт номінальний, млрд грн	4116,5	4606,5	490	11,9
Валовий внутрішній продукт реальний, темпи зростання, %	104	106,3	2,3	2,2
Індекс споживчих цін, %	105	104,8	-0,2	-0,2
Індекс цін виробників, %	106	105,6	-0,4	-0,4
Рівень безробіття населення віком 15— 70 років	8,5	8,3	-0,2	-2,4
Середній обмінний курс гривні до долара США	31,4	31,8	0,4	1,3

Джерело: розробка автора

Додаток И

Стратегія економічного зростання на 2020-2024 роки,%

	2020	2021	2022	2023	2024	2020-2024
Реальний ВВП	3,2	3,2	3,3	3,4	3,4	3,3
Індекс споживчих цін	9,6	9,2	8,5	7,8	7,4	8,5
Частка доходів зведеного бюджету у ВВП	32,67	32,41	32,29	32,27	32,26	32,38
Частка видатків зведеного бюджету у ВВП	35,06	34,64	34,40	34,29	34,21	34,52
Частка дефіциту у ВВП	2,39	2,23	2,11	2,02	1,95	2,14

Джерело: [68]